

SKRIFTLIGE INDLÆG FRA DET ØKONOMISKE RÅDS MEDLEMMER

På de følgende sider er gengivet skriftlige indlæg fra medlemmer af Det Økonomiske Råd. Følgende medlemmer har ønsket at give skriftlige bidrag:

Økonomi- og Indenrigsministeriet
Finansministeriet
Kommunale organisationer
Danmarks Nationalbank
Dansk Arbejdsgiverforening
Dansk Byggeri
Landsorganisationen i Danmark
3F - Fagligt Fælles Forbund
Dansk Metal
Akademikerne
DI
Håndværksrådet
Landbrug & Fødevarer
Dansk Erhverv
Forbrugerrådet Tænk
CEPOS
Finans Danmark
FTF
Arbejderbevægelsens Erhvervsråd
Særligt sagkyndig Torben M. Andersen
Særligt sagkyndig Mette Ejrnæs
Særligt sagkyndig Helena Skyt Nielsen

Økonomi- og Indenrigsministeriet

Konjunktur og offentlige finanser

Økonomi- og Indenrigsministeriet deler vurderingen af, at dansk økonomi er tilbage i en neutral konjunktursituation, og at presset på arbejdsmarkedet er stigende. Økonomi- og Indenrigsministeriet noterer sig, at formandskabet vurderer den planlagte finanspolitik som passende afstemt med konjunktursituationen.

Det er formandskabets forventning, at økonomiens kapacitetsgrænser vil blive testet i de kommende år. Det kommer blandt andet til udtryk ved en forventning om, at beskæftigelsesfremgangen vil fortsætte i næsten uændret tempo i 2018 og et positivt outputgab på over ½ pct. af BNP i 2018. I den forbindelse savnes forslag fra formandskabet til, hvordan arbejdsudbuddet i de kommende år kunne styrkes. Formandskabet kunne med fordel folde mulighedsrummet ud i relation til henholdsvis reformer og tiltrækning af udenlandsk arbejdskraft.

Formandskabet er forholdsvis optimistisk, hvad angår BNP-vækst på lidt længere sigt med vækstrater på over 2 pct. årligt frem mod 2025. Denne positive vurdering skal ses i sammenhæng med høje forventninger til produktivitetsvæksten. Der savnes en nærmere forklaring på, hvorfor en relativt høj produktivitetsvækst er det sandsynlige scenarium, eller hvilke former for tiltag der skal til for at hæve produktivitetsvæksten til det forudsatte. Desuden regner formandskabet med en stigende gennemsnitlig arbejdstid i de kommende år, hvilket vil være et brud på den faldende tendens over tid.

Formandskabets prognose minder på mange punkter om forårets prognose, men er opjusteret lidt. Opjusteringen kommer blandt andet til udtryk i en lidt mere positiv vurdering af den faktiske offentlige saldo i hele fremskrivningen. Den noget mere negative vurdering af den strukturelle saldo er imidlertid svær at forstå.

Formandskabet efterspørger en mere direkte sammenhæng mellem fradragsretten for pensionsindbetalinger og topskattegrænsen i regeringens udspil til udmøntning af puljen til samspilsproblemet. Det bemærkes hertil, at der er flere hensyn at tage ud over at løse samspilsproblemet, herunder at undgå ringere incitamenter for personer med indkomst over topskattegrænsen.

Økonomi- og Indenrigsministeriet noterer sig i øvrigt, at formandskabet mener, at aftalen om lavere registreringsafgift er et skridt i den rigtige retning, da formandskabet tidligere har vurderet, at registreringsafgiften var for høj, og at det er positivt at målrette BoligJobordningen til serviceopgaver i hjemmet, givet at ordningen videreføres.

Langvarigt offentligt forsørgede

Økonomi- og Indenrigsministeriet vil gerne kvittere for kapitlet om langvarigt offentligt forsørgede. Langvarig offentlig forsørgelse er forbundet med omkostninger for både den enkelte og samfundsøkonomisk. Det er derfor vigtigt, at der sættes fokus på, hvilke initiativer der tilskynder flere til at komme væk fra offentlig forsørgelse og over i beskæftigelse.

Kapitlet viser, at det er lykkedes at nedbringe antallet af langvarigt offentligt forsørgede ved hjælp af økonomiske reformer, herunder ydelsesreformer og uddannelsesindsatser. Økonomi- og Indenrigsministeriet noterer sig desuden, at forsørgelsesandelen på tværs af herkomst blev sænket i forbindelse med det seneste opsving i 00'erne. Den nuværende økonomiske fremgang skaber tilsvarende mulighed for at få personer med svagere tilknytning til arbejdsmarkedet i job og ud af offentlig forsørgelse.

Økonomi- og Indenrigsministeriet deler formandskabets vurdering af, at ændringer i skatter kan øge det økonomiske incitament til at være i beskæftigelse fremfor at modtage offentlig forsørgelse. Regeringen foreslår således i sit skatteudspil "Sådan forlænger vi opsvinget", at der indføres et jobfradrag til de lavest lønnede, og at loftet over beskæftigelsesfradraget fjernes. Det skal understøtte, at det bedre kan betale sig at arbejde og tilskynde til at gøre en ekstra indsats.

Formandskabet finder endvidere, at andelen af langvarigt offentligt forsørgede blandt ufaglærte med dansk oprindelse ikke er blevet reduceret. Økonomi- og Indenrigsministeriet ser frem til det videre arbejde, der lægger op til at skabe en dybere forståelse heraf, herunder hvilken rolle det spiller, at der er i dag er markant færre ufaglærte end tidligere (sammensætningseffekter), og hvordan antallet af langvarigt offentligt forsørgede kan nedbringes yderligere.

Brancheforskydninger og vækstudsigter

I lyset af udfordringen med at få hævet produktivitetsvæksten i dansk økonomi er Økonomi- og Indenrigsministeriet enig med formandskabet i, at det er vigtigt at få belyst forskellige årsager til svag produktivitetsvækst.

I kapitlet gives en god gennemgang af Baumols syge. Kapitlet konkluderer, at der ikke er klare implikationer af brancheforskydninger for produktivitetsvæksten. Kapitlet giver heller ikke anledning til politikanbefalinger, da det konkluderes, at brancheforskydninger i sig selv ikke er udtryk for et problem afledt af markeds- eller politikfejl. Kapitlets resultater taler derfor for, at formandskabet leder videre efter andre forklaringer på den lave produktivitetsvækst.

Økonomi- og Indenrigsministeriet ser i forlængelse af kapitlet frem til formandskabets første rapport i regi af Produktivitetsrådet, som blev oprettet ved årsskiftet og blandt andet skal komme med anbefalinger, der kan styrke den danske produktivtetsudvikling.

Finansministeriet

Kapitel I Konjunktur og offentlige finanser

Finanspolitik

DØR har et højere skøn for væksten i dansk økonomi end i den seneste *Økonomiske Redegørelse* og skønner et positivt outputgab de næste par år. Med stigende pres på arbejdsmarkedet havde det været ønskeligt, om Formandskabet var kommet med forslag til, hvordan arbejdsudbuddet i de kommende år kan øges.

Når finans- og strukturpolitikken ses under ét, deler Finansministeriet (FM) DØRs vurdering af, at den økonomiske politik isoleret set dæmper kapacitetspresset. FM deler på den baggrund vurderingen af, at finanspolitikken er passende afstemt med konjunkturerne.

Skøn for strukturel saldo i 2018

FM deler derimod ikke DØRs vurdering af, at budgetlovens underskudsgrænse for den strukturelle saldo skulle blive brudt i 2018. DØR skønner et strukturelt underskud på 0,6 pct. af BNP opgjort ”efter budgetlovens metode”, mens FM skønner 0,3 pct. af BNP.

Forskellen mellem de to skøn ligger primært i en forskellig opgørelse af det strukturelle niveau for Nordsøindtægterne.

Med FM’s metode fastsættes det strukturelle Nordsøprovenu for et givet år som et 7-års glidende gennemsnit *indtil der er fastsat udgiftslofter for året*. Herefter korrigeres det strukturelle provenu kun for virkningen på den finanspolitiske holdbarhed af ændrede skøn, eller hvis der er diskretionære politikændringer.

FMs metode kombinerer et hensyn til løbende at bruge de nyeste oplysninger i den mellemfristede planlægning af finanspolitikken, med et hensyn til stabilitet på kort sigt, således at midlertidige udsving i oliepriser ikke i praksis fører til pludselige justeringer af finanspolitikken.

Forskellige institutioner kan lægge forskellig vægt på hensynet til, at finanspolitikken i praksis kan tilrettelægges på et rimeligt stabilt grundlag. Men FM vil gerne opfordre DØR til indgående at overveje at bruge FMs metode også på dette punkt.

Efter FMs opfattelse vil det være mere konsistent med budgetlovens forskrifter (om at det er Finansministeren, der fastsætter metoden) og bidrage til at styrke Formandskabets rolle som finanspolitisk vagthund. Fremadrettet vil det således blive mere klart, når der er reelle forskelle i vurderingen, som kan føre til konkrete anbefalinger fra Formandskabets side.

I den sammenhæng ville det efter FMs opfattelse også styrke rollen som vagthund, hvis Formandskabet og DØR arbejder videre med at sikre en højere grad af stabilitet i vurderingerne af den strukturelle saldo fra gang til gang – når sådanne ændringer ikke skyldes politikændringer eller andre reelle forhold.

Den gennemsnitlige standardafvigelse for DØRs skøn for den strukturelle saldo i de sidste seks historiske år udgør 0,4-0,5 pct. af BNP fra 2011-2016 (efter de endelige regnskabstal for året er opgjort), *jf. tabel 1*. FM's skøn har i samme periode en gennemsnitlig standardafvigelse på 0,1 pct. af BNP. Standardafvigelsen i DØRs beregning af den strukturelle saldo er omtrent lige stor uanset om der ses på DØRs skøn efter budgetlovens metode eller ved DØRs metode.

<i>Tabel 1 Revision af skøn for den strukturelle saldo</i>							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Gns
Standardafvigelse, pct. af BNP							
DØR, budgetlovens metode	0,4	0,5	0,9	0,9	0,1	0,0	0,5
DØR, egen metode	0,3	0,4	0,6	0,6	0,4	0,3	0,4
FM	0,3	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1

Anm.: Beregningen afspejler år, hvor der foreligger endelige regnskabstal for den offentlige saldo.

Beregningen af skønsikkerheden for 2013 afspejler således skøn fra *Dansk Økonomi, forår 2014* samt *Konvergensprogram 2014* og fremad. Tilsvarende for de andre år.

Kilde: *Konvergensprogram 2012-17, Dansk Økonomi, efterår 2013-2017, Økonomisk Redegørelse, maj 2012-august 2017* og egne beregninger.

DØRs skøn for den strukturelle saldo efter budgetlovens metode er i 2018 nedjusteret med 0,4 pct.point siden forårsrapporten. DØR fremhæver, at en væsentlig forklaringsfaktor for nedjusteringen er, at budgetlovens metode ikke tager højde for ændringer i efterspørgselssammensætningen. FM kan ikke genkende, at denne forklaring skulle være tilstrækkelig. DØR har bl.a. også nedjusteret skønnet efter DØRs egen metode, hvor der korrigeres for efterspørgselssammensætningen.

Korrektionsmekanisme og finanspolitikken i 2018

DØR gengiver uddrag af budgetloven og loven om De Økonomiske Råd i rapporten. I forhold til den automatiske korrektionsmekanisme i budgetloven gælder et følgeller-klar princip. I tilfælde af, at DØR finder en væsentlig afvigelse fra under-

skudsgrænsen på 0,5 pct. af BNP og anbefaler en stramning af finanspolitikken, er Finansministeren forpligtet til enten at følge anbefalingen eller offentligt redegøre for, hvorfor den ikke følges.

Den forpligtelse er ikke aktuel nu, hvor Formandskabet ikke har fundet en væsentlig afvigelse. En væsentlig afvigelse er i budgetloven defineret som en afvigelse på 0,5 pct. af BNP eller mere (efter budgetlovens metode). Følg-eller-forklar princippet finder således ikke anvendelse i forhold til den aktuelle rapport.

Udvikling i de offentlige finanser frem mod 2025

DØR vurderer, at sundhedstilstanden af de offentlige finanser samlet set er god, og at der er udsigt til en forbedring af den strukturelle saldo frem mod et forventet overskud i 2025 på 0,8 pct. af BNP.

Udviklingen i saldoen afspejler blandt andet en betydelig stigning i arbejdstiden frem mod 2025. Halvdelen af DØRs stigning tilskrives et bidrag fra bedre konjunkturer – svarende til i alt 20.000 fuldtidspersoner. Derudover har DØR også en større strukturel stigning end i FMs skøn. Tilsammen kan det forklare hovedparten af forskellen i vurderingen af den offentlige saldo frem mod 2025.

FM finder det ikke sandsynligt, at arbejdstiden i den nuværende situation med høj og stigende efterspørgsel efter arbejdskraft skulle ligge væsentligt under sit strukturelle niveau. FM ville finde det bekymrende, hvis finanspolitikken frem mod 2025 skulle tilrettelægges efter et så stort og usikkert bidrag fra stigende arbejdstid.

Selv om der stadig er betydelig forskel mellem FM's og DØRs fremskrivninger, er FM dog overordnet enige i DØRs vurdering af, at de offentlige finanser grundlæggende er sunde og vil forbedres frem mod 2025.

Øvrige bemærkninger i forhold til budgetloven

DØR-rapporten indeholder foruden de ovenfor kommenterede emner i relation til budgetloven følgende vurderinger, som FM tager til efterretning:

1. Den faktiske saldo vurderes i hele perioden at være på afstand af 3 pct.-grænsen.
2. DØR har ikke foretaget en beregning af den finanspolitiske holdbarhed i forbindelse med efterårsrapporten. I DØRs forårsrapport blev den finanspolitiske holdbarhed opgjort til 1,0 pct. af BNP.
3. DØR vurderer, at driftsudgiftslofterne er fastsat i overensstemmelse med de mellemfristede finanspolitiske målsætninger.

4. DØR vurderer, at de loftbelagte statslige udgifter til indkomstoverførsler ligger ca. 2-4 mia. kr. under de gældende udgiftslofter i 2018-21. Ved en fuld udnyttelse af det statslige delloft for indkomstoverførsler vurderer DØR, at det strukturelle underskud i 2019 vil være omtrent på budgetlovens underskudsgrænse.

Råderum, offentligt forbrug og Jobreform fase II

DØR skriver, at "*Det er en politisk prioritering, hvordan råderummet anvendes*". Det er FM enig i. FM bemærker, at størrelsen af råderummet ikke er blevet mindre gennemskueligt, fordi råderummet er delt op i offentligt forbrug og i en reserve.

De foreslåede ændringer i beskatningen af arbejdsindkomst mv. i udspillet til *Jobreformens fase II* øger incitamentet til at arbejde og til at spare op til pension. DØR skriver, at råderumstrækket i regeringens reformudspil er op mod 9¾ mia. kr. Udspillene til Jobreform fase II og erhvervs- og iværksætterudspillet indebærer imidlertid kun et råderumstræk til lavere skat på 7¾ mia. kr. Derudover er der en ny prioritering om at løfte prioriterede velfærdsområder med 2 mia. kr.

Dynamiske effekter af offentligt forbrug

DØR fremhæver som i Forårsrapporten det ønskværdige i at kunne beregne arbejdsudbudsvirkninger ved ændringer i de offentlige udgifter. DØR medgiver dog, at der er store empiriske og metodiske problemer knyttet til ønsket.

I forhold til dette punkt henvises til FMs skriftlige indlæg til Forårsrapporten. FM vil senere på året fremlægge en redegørelse om regneprincipperne i forhold til afledte virkninger af offentlige udgifter.

DØR nævner i den forbindelse også nedsættelsen af skatteforvridningstabet i FM's opdaterede *Vejledning i samfundsøkonomisk konsekvensvurderinger* – og fremstiller det som om, at det skulle afspejle ny indsigt om arbejdsudbudsvirkningerne af offentligt forbrug. De to ting skal imidlertid ikke ses i sammenhæng. Nedsættelsen af skatteforvridningstabet er ikke udtryk for ny viden om effekten på arbejdsudbuddet ved ændring i de offentlige udgifter.

Skatteforvridningstabet er nedsat dels i lyset af faldende marginalsatter de seneste årtier, dels set i lyset af den udvikling, der har været i den økonomiske litteratur på området. FM vil offentliggøre et notat, der redegør for disse ændringer.

Endelig skal det bemærkes, at skatteforvridningstabet anvendes i forbindelse med samfundsøkonomiske konsekvensvurderinger fx af større infrastrukturprojekter, hvor finansieringen ikke på forhånd er kendt. Vurderingen af strukturvirkninger af ændringer i fx det offentlige forbrug eller konkrete ændringer i skatter og afgifter er der ikke ændret på i den forbindelse.

Kapitel II Langvarigt offentligt forsørgede

DØR har lavet en udmærket kortlægning af langvarigt offentligt forsørgede. Formandskabet finder, at selv om der har været et betydeligt fald siden 2000, var der i 2016 knap 400.000 langvarigt offentligt forsørgede – flere end hver 10. blandt de 18-64-årige.

Formandskabet tilskriver bl.a. faldet i antallet af langvarigt offentligt forsørgede siden årtusindskiftet til rækken af gennemførte reformer, herunder af efterløn, dagpenge, kontanthjælp og ydelser til flygtninge. Der gøres desuden en række betragtninger om uddannelse, herunder at en stigende andel langvarigt forsørgede blandt danske ufaglærte blandt andet kan afspejle, at de mest ressourcestærke er blevet løftet ud af gruppen. Det flugter med de forudsætninger, FM lægger grund for den fremadrettede uddannelsesstigning.

Når andelen af langvarigt offentligt forsørgede med dansk herkomst ikke er ændret så meget skyldes det blandt andet, at antallet af fleksjobbere (som tæller med i DØRs opgørelse) er steget betydeligt, og væsentligt mere end oprindeligt antaget. FM er dog enig i, at de fulde effekter af 2012-reformen af førtidspension og fleksjob ikke er slået igennem endnu.

Formandskabet påpeger, at der kan være grupper på arbejdsmarkedet, som ikke kan påvirkes af beskæftigelsesrettede reformer. FM bemærker, at overførselssystemet med muligheden for blandt andet førtidspension tager højde for, at nogle personer ikke er i stand til at passe et arbejde. Samtidig er der fortsat behov for løbende at overveje, hvordan en øget tilknytning til arbejdsmarkedet kan understøttes for flest mulige i den erhvervsaktive alder.

Kapitel III Brancheforskydninger og vækstudsigter

DØRs analyse af brancheforskydninger og vækstudsigter er et udmærket analytisk bidrag i forhold til DØRs nye rolle i forhold til produktivitetsudviklingen. FM har ingen særskilte bemærkninger.

Kommunale organisationer

Vismændenes rapport bekræfter, at der er fortsat fremgang i dansk økonomi, og at stadig flere finder beskæftigelse. Presset på arbejdsmarkedet kan, som vismændene også konstaterer, håndteres, så længe efterspørgslen i dansk økonomi ikke stiger væsentligt mere end forudsat.

Kommunerne og regionerne står over for et stigende demografisk pres, og det er i den forbindelse afgørende, at kommunerne og regionerne får tilstrækkeligt råderum

til at kunne gennemføre de investeringer, som er nødvendige for at kunne fremtids-sikre den borgernære velfærd samt sikre en velfungerende infrastruktur.

Vismændene har meget præcist vist det problematiske i at bruge den strukturelle saldo til at millimeterstyre finanspolitikken. Hvor den strukturelle saldo ideelt set alene bør afspejle ændringer i den førte finanspolitik, så har vismændenes beregninger tydeliggjort, at budgetlovens metode i høj grad alligevel påvirker opgørelsen af saldoen.

Vismændene har i deres rapport også sat fokus på udviklingen i antallet af langvarigt offentligt forsørgede. Rapporten dokumenterer en glædelig udvikling med færre langvarigt offentligt forsørgede. Det er opnået samtidig med, at ændringer i befolkningssammensætningen isoleret set har trukket i retning af flere offentligt forsørgede.

Vismændenes rapport indeholder også interessante analyser af betydningen af brancheforskydninger i forhold til produktivitetsudviklingen m.v. Vismændene vil med fordel i en kommende rapport kunne analysere, hvorvidt den stadige udvikling af ny teknologi m.v. måske også har betydning for, at vi i Danmark skal til at tænke nye tanker i forhold til, hvordan vi uddanner folk.

Danmarks Nationalbank

Nationalbanken deler overordnet formandskabets vurdering af konjunktursituationen. Dansk økonomi er omtrent i konjunktuel balance og på vej ind i en højkonjunktur. Formandskabets vurdering af, hvor stærk væksten vil blive de kommende år, er fortsat lidt højere end Nationalbankens. Det skyldes et mere optimistisk syn på størrelsen på den strukturelle vækst i produktivitet.

Det er afgørende at håndtere højkonjunktoren, så der ikke opstår store ubalancer. Set i historiens bakspejl er det gentagne gange gået galt. Det nuværende opsving har hidtil været mere balanceret end det, vi så i midt-00'erne. Fremgangen i beskæftigelsen er bedre funderet, da den i højere grad er understøttet af en stigende strukturel arbejdsstyrke, bl.a. fordi der blev gennemført reformer af tilbagetrækningsalderen for år tilbage. Hertil kommer, at der ikke er tegn på overophedning på boligmarkedet set under ét, kreditvæksten er fortsat lille, og lønstigningstakten er moderat. Der er imidlertid stadig tydeligere tegn på øget pres på arbejdsmarkedet, og dele af boligmarkedet er opghedet.

Betalingsbalanceoverskuddet er med 8-9 pct. af BNP meget stort. Der er således plads til at lade importen dække en del af efterspørgselsvæksten og til en lidt større lønstigningstakt til at tage noget af presset på arbejdsmarkedet. Det store overskud

på betalingsbalancen er formentlig i et vist omfang midlertidigt og afspejler en høj grad af tilbageholdenhed i husholdningernes forbrug og dermed fortsat konsolidering.

Nationalbanken er enig med formandskabet i, at det er vigtigt ikke at slække på finanspolitikens stramheds-grad i forbindelse med forhandlingerne om finansloven for 2018 og Jobreform II mv. Finanspolitikken bør i den aktuelle konjunktursituation ikke skubbe yderligere til efterspørgslen men tværtimod medvirke til, at efterspørgslen ikke bliver meget højere, end kapaciteten kan bære. Det er Nationalbankens anbefaling, at regeringen forbereder sig på at kunne iværksætte en finanspolitisk opstramning med henblik på at dæmpe væksten i efterspørgslen.

Formandskabet understreger, at der er risiko for, at den stigende efterspørgsel på boligmarkedet vil resultere i priser, der er højere, end hvad underliggende forhold som rente og indkomst ville tilsige. Nationalbankens analyser viser, at boligpriserne i København er kommet op på et niveau, der ikke kan forklares med udviklingen i renteniveau og disponible indkomster. Den fortsat høje stigningstakt i hovedstaden og Aarhus er bekymrende.

Rapporten indeholder en interessant analyse af, hvordan brancheforskydninger kan påvirke den langsigtede vækst. Det vil være tilfældet, hvis brancher med lav vækst i produktiviteten kommer til at fylde forholdsmæssigt mere i økonomien. Analysen konkluderer, at Danmark ikke hidtil har oplevet dette, men at det formentlig kommer. Lægges hertil den demografiske modvind de kommende årtier, er der meget, der taler for, at vi kan forvente en langsommere underliggende vækst i BNP end i de forudgående årtier.

I rapporten konkluderes det også, at brancheforskydninger har bidraget positivt til væksten i produktivitet i den samlede markedsmæssige økonomi i perioden 1966-2013. Denne konklusion indebærer, at det fald i produktivitetsvæksten, som Danmark har haft de senere årtier, hovedsageligt skyldes et fald i produktivitetsvæksten *inden for økonomiens brancher*. Det findes, at der er en tendens til, at bidraget til produktivitetsvæksten fra brancheforskydninger er blevet mindre over tid og de seneste år har været svagt negativt. Det flugter med analyser lavet i Nationalbanken. Væksten i produktiviteten i Danmark er bredt funderet og er ikke trukket af en lille gruppe højproduktive virksomheder. Der er dog store forskelle inden for samme branche.

Dansk Arbejdsgiverforening

1. Konjunktur og offentlige finanser

Dansk økonomi er inde i en gunstig udvikling efter en lang periode med lav vækst. Beskæftigelsen er stigende, ledigheden er faldende, og væksten er tilbage i dansk økonomi. Det er positivt.

Formandskabet har siden foråret opjusteret vækstsammenligningen for 2017 og 2018 baseret på, at væksten det seneste år har været højere end hidtil forventet. Opjusteringen af vækstsammenligningen understreger, at den positive økonomiske udvikling går stærkt, og at dansk økonomi er i en højkonjunktur.

På trods af den økonomiske fremgang, vurderer Formandskabet, at dansk økonomi vil overskride budgetlovens grænse for strukturelt underskud i 2018 med et underskud på 0,6 pct. af BNP. Det er både paradoksalt og problematisk, at der trods op-sving i dansk økonomi fortsat forventes underskud på de offentlige finanser. Det er uholdbart, og det bør give anledning til politiske overvejelser om, hvordan der kan sikres en bedre styring af de offentlige finanser.

Fremgangen i dansk økonomi betyder også, at virksomhederne i stigende grad oplever produktionsbegrænsninger på grund af mangel på kvalificerede medarbejdere. Formandskabet understreger i den forbindelse, at der er et stigende pres på det danske arbejdsmarked, som følge af begrænset ledig kapacitet i økonomien, og at det indebærer en risiko for stigende lønpres og tab af konkurrenceevne.

Hvis opsvinget i dansk økonomi skal forsætte, og hvis vi skal undgå en overophedet økonomisk situation som i 2007-2008, så er det nødvendigt at sikre, at virksomhederne kan tiltrække kvalificerede medarbejdere.

DA mener, at Formandskabet undervurderer det stigende pres på arbejdsmarkedet og manglen på hænder i de kommende år. Det er f.eks. i Det Økonomiske Råds fremskrivning lagt til grund, at den gennemsnitlige strukturelle arbejdstid vil stige med 11-12 timer om året, selv om arbejdstiden i de sidste fem år er faldet svagt. Det er en optimistisk og usikker antagelse. Hvis arbejdstiden derimod viser sig at blive nogenlunde konstant, vil arbejdsudbuddet være 20.000 fuldtidspersoner lavere i 2025.

Det er DA's opfattelse, at der er behov for at gennemføre politiske initiativer, der øger arbejdsudbuddet, og at Det Økonomiske Råd burde have flere konkrete bud på, hvordan Danmark håndterer udfordringen med manglen på medarbejdere. Det gælder både personer, der i dag er uden for arbejdsmarkedet og modtager offentlig

forsørgelse, samt virksomhedernes mulighed for at rekruttere medarbejdere fra udlandet.

I mangel af yderligere initiativer på kort sigt vil kommunernes indsats i beskæftigelsespolitikken blive afgørende for at afhjælpe rekrutteringsvanskelighederne. Det stiller meget store krav til de kommunale jobcentre.

Det skal altid kunne betale sig at spare op til pension. DA finder det derfor positivt, at regeringen har taget initiativ til at løse samspilsproblemet i pensionssystemet, men deler samtidig Det Økonomiske Råds vurdering af, at regeringens udspil ikke er tilstrækkeligt til at løse hele samspilsproblemet. Først og fremmest er det afgørende, at bundgrænsen i regeringens ekstraordinære pensionsfradrag ophæves, og at fradraget målrettes til årene forud for pensionsalderen.

2. Langvarigt offentligt forsørgede

Antallet af personer, der modtager offentlig forsørgelse, er faldet de seneste år. Det er positivt, og det skyldes bl.a., at der er gennemført nødvendige reformer af for eksempelvis kontanthjælp, arbejdsløshedsdagpenge, efterløn, folkepensionsalder, førtidspension og fleksjob. Derudover har opsvinget i dansk økonomi understøttet, at flere bliver en del af det arbejdende fællesskab.

DA finder det bekymrende, at mere end hver femte person i den arbejdsdygtige alder fortsat modtager offentlig forsørgelse, og at den andel ikke har ændret sig markant i en lang årrække. Det er ligeledes et problem, at der kun er et beskedent fald i andelen af personer, der er langvarigt offentligt forsørgede. Næsten hele faldet i antal offentligt forsørgede de seneste 10 år skyldes et fald for personer over 60 år som en direkte effekt af tilbagetrækningsreformerne. For gruppen under 60 år har antallet stort set været konstant.

I Sverige er det lykkedes at hæve beskæftigelsesfrekvensen nærmest konstant siden 1996. Hvis beskæftigelsesfrekvensen i Danmark kom op på svensk niveau, ville det kunne reducere antallet af offentligt forsørgede med mere end 60.000 personer.

Det understreger, at der er behov for at gennemføre yderligere arbejdsmarkedsreformer, der understøtter, at flere kommer ind på arbejdsmarkedet. DA er enig med Formandskabet, der konkluderer, at de gennemførte reformer virker og er et effektivt redskab til at reducere antallet af langvarigt offentligt forsørgede. DA havde gerne set, at Formandskabet havde anvendt den viden til at anbefale nye arbejdsmarkedsreformer. Det skal ikke mindst ses i lyset af, at yderligere reformer også vil kunne afhjælpe den hastigt voksende mangel på medarbejdere.

DA mener, at der – ud over reformvejen - er et betydeligt potentiale for at øge beskæftigelsen ved at løfte beskæftigelsesindsatsen i kommunerne. Der er i dag store kommunale forskelle i andelen af personer på offentlig forsørgelse – også mellem kommuner fra samme klynge, der er sammenlignelige. DA har gennemført en analyse, der viser, at ved at udbrede best practice kan antallet på offentlig forsørgelse reduceres med 85.000 fuldtidspersoner.

Det bør være en politisk ambition, at langt færre skal modtage offentlig forsørgelse, og flere skal være en del af fællesskabet på arbejdsmarkedet.

3. Brancheforskydninger og vækstudsigter

DA har ingen bemærkninger til dette punkt.

Dansk Byggeri

Kapitel I.1: Konjunkturvurdering: Pres på arbejdsmarkedet, ikke overophedning

Dansk Byggeri deler formandskabets syn på konjunktursituationen. Outputgabets er ved at være lukket og vi befinder os nu i et bredt funderet opsving med både privatforbrug, investeringer – herunder boligbyggeri - og eksport som vækstmotorer.

Byggeaktiviteten har været opadgående siden 2013. Især efterspørgselsdrevet boligbyggeri trækker op. I modsat retning trækker en forventet nedgang på anlægsområdet, hvor der især på vejområdet færdiggøres flere projekter end der påbegyndes.

Opgjort i produktionsværdi forventer vi i vores nye prognose fra oktober 2017 en realvækst i boliginvesteringerne på 5 % i 2018 og yderligere 3 % i 2019. Dette flugter ganske godt med DØR-prognosens knapt 4 % i både 2018 og 2019. Som underliggende præmis svæver desværre den fejlbehæftede statistik over påbegyndt byggeri, som giver et uholdbart slør i Nationalregnskabet og den økonomiske politik.

Som en naturlig følge af fire års fremgang på det private arbejdsmarked, er adgang til kvalificeret arbejdskraft rykket op som vigtigste udfordring, også i bygge- og anlægsbranchen. Det samfundsøkonomiske fokus er skiftet – eller som DØR selv formulerer det: I de kommende år bliver økonomiens kapacitetsgrænser testet.

Situationen på arbejdsmarkedet giver dog i Dansk Byggeris optik ikke anledning til at forlade sunde principper om rettidig omhu fx mht. at vedligeholde veje, skoler og offentlige institutioner, så regningen ikke skubbes videre til kommende generationer.

Det glæder os derfor også, at DØR med formuleringer som ”*pres på arbejdsmarkedet er ikke overophedning*” bringer vigtige nuancer ind i den til den ofte ret ophedede offentlige debat om flaskehalse mv.

Til gengæld ærgrer det os, at en normalt så grundig aktør som DØR udelukkende bruger Danmarks Statistiks månedlige konjunkturbarometer i beskrivelsen af den opfattede arbejdskraftmangel i erhvervslivet. Denne – trods alt ret uforpligtende meningsmåling – er ganske vist en god og hyppig strømpil, men bør som minimum ses i sammenhæng med STAR’s halvårslige opgørelse af faktisk forgæves rekrutteringer, der indtil videre fortsat er på moderat niveau.

Dansk Byggeri forventer en stigende mangel på faglært arbejdskraft i de kommende år, men allerede nu kan der konstateres begyndende flaskehalse. Det skyldes dog mismatch snarere end decideret overophedning i byggeriet (jf. bl.a. en fortsat moderat lønstigningstakt, som DØR også selv fremhæver)

Adspurgt om håndtering af manglen på kvalificeret arbejdskraft, fristes vi til at citere den tyske kansler Merkel: ”Wir schaffen das!” – og det gør bygge- og anlægsbranchen ad mindst fire forskellige kanaler: 1) Flere nyuddannede: I øjeblikket stiger antallet af praktikpladser i byggeriet med ca. 10 % årligt, mens branchens samlede beskæftigelse til sammenligning stiger ca. 3 % årligt, 2) Seniorerne bliver længere tid på arbejdsmarkedet, 3) Adgang til udenlandsk arbejdskraft, 4) Øget digitalisering/effektivisering: I 2016 præsterede bygge/anlæg godt og vel samme BVT som i 2007, men med ca. 27.000 færre beskæftigede i 2016 end i 2007.

Kapitel I.2: Aktuel økonomisk politik: Permanent håndværkerfradrag!

Under indtryk af et solidt og bredt funderet økonomisk opsving, bør finanspolitikken være modcyklisk og dermed svagt kontraktiv. Dette også henset til den historisk ekspansive pengepolitik med epicenter hos ECB i Frankfurt. Dette grundvilkår stiller ekstra store krav til den finanspolitiske disciplin.

Dansk Byggeri finder finanspolitikken passende doseret med en negativ finanseffekt på -0,4 % af BNP i 2018, hvilket også har været gennemsnittet i perioden 2015-2017.

Formandskabet anbefaler endnu engang udfasning af det populære håndværkerfradrag, der omtales som en selektiv erhvervsstøtteordning. Det er Dansk Byggeri uenig i! Håndværkerfradraget er en gulerod til forbrugerne på de dele af husholdningsøkonomien, der er mest eksponeret overfor sort og gør-det-selv arbejde. Det er også derfor, at Tænketanken Kraka i deres analyse af håndværkerfradraget konkluderer, at fradraget retter op på markedsfejl og dermed forbedrer skattesystemet strukturelt.

Efter seks år ind og ud af den politiske intensivafdeling – med uhensigtsmæssig stop-and-go adfærd til følge – har regeringen i forbindelse med finanslovsforslaget for 2018 foreslået, at håndværkerfradraget gøres permanent, men nu til gengæld kun for serviceydelser, og uden håndværk (!)

Men håndværkerfradraget gør både sort arbejde hvidt og konverterer lavproduktivt gør-det-selv arbejde til momsregistreret, professionelt arbejde. Skatteministeriets rapport fra i sommer om de tilsvarende svenske ordninger viste, at RUT/ROT giver produktivetsforbedringer og, at den fortrængning, der sker, altovervejende sker indenfor håndværkssektoren, og ikke mellem sektorer.

Det er i det hele taget påfaldende, at man i Sverige – der er noget længere inde i det økonomiske opsving end vi er i Danmark – vælger at fastholde deres RUT- og ROT-ordninger som en hjørnesten i den økonomiske politik, og med åbne øjne vælger i at bruge i alt 15 mia. SEK årligt på formålet (og selv efter en stramning af reglerne i 2016, bruges ca. 75 % på håndværksdelen og ca. 25 % på servicedelen).

Kapitel II: Langvarigt offentligt forsørgede: Reformerne virker!

Dansk Byggeri kvitterer for et interessant kapitel, der viser et fald i antallet af langvarigt offentligt forsørgede siden år 2000 – det viser, at målrettede reformer virker!

Vi har under den nuværende højkonjunktur historisk gode kort på hånden i forhold til at få flere af de mennesker i arbejde, som i øjeblikket befinder sig på kanten af arbejdsmarkedet. I bygge- og anlægsbranchen alene, er det mellem 2013 og 2015 lykkedes at flytte ca. 9.000 personer, fra de grupper der er vurderet at være ikke-arbejdsmarkedsparete over i beskæftigelse.

Der er potentiale i en yderligere målrettet indsats for at få flere på kanten af arbejdsmarkedet i job. Derfor har Dansk Byggeri gennem Beskæftigelsesrådet foreslået beskæftigelsesministeren, at flere kontanthjælpsmodtagere bliver erklæret jobparate. Kontanthjælpsmodtagere bør være et særligt indsatsområde i de kommende års indsats for at undgå mangel på arbejdskraft.

Analysen bekræfter også, at kompetencegivende uddannelser er en vej til at øge arbejdsmarkedstilknytningen. Det understreger behovet for at sikre gode rammer for at så mange unge som muligt i umiddelbar forlængelse af folkeskolen får en kompetencegivende uddannelse - meget gerne en erhvervsuddannelse - uden først at være omkring offentlig forsørgelse.

Kapitel III: Brancheforskydninger og vækst: Ydmyghed i produktivetsmåling

Det er interessant læsning at Danmark ikke (*endnu*) lider af Baumols vækstsyge, om end vi ligger underdrejet med en omgang omkostningssyge. Dansk Byggeri efterly-

ser en overvejelse af, at lavvækstbrancher i nogle tilfælde leverer ydelser og varer, som hæver produktiviteten i andre brancher. De kan således opfattes som investeringer til fremtidig vækst.

Selvom bygge og anlæg i analysen defineres som en del af industrien, mener vi ikke, at det er hensigtsmæssigt at foretage beregninger af produktiviteten i bygge- og anlægsbranchen. Produktivitetskommissionen har tidligere fastslået, at datagrundlaget p.t. desværre ikke er til stede for dette

Landsorganisationen i Danmark

Konjunkturvurdering

Formandskabets forventninger til dansk økonomi og udviklingen på arbejdsmarkedet er lidt højere end LO's forventninger. For 2017 skyldes det især den seneste udvikling, som også har været mere positiv, end LO havde lagt til grund.

Formandskabets skøn for væksten i det offentlige forbrug er højere end LO's for de kommende år. LO har antaget en vækst i det offentlige forbrug baseret på regeringens målsætning på 0,3 pct. Den tyder på at blive en anelse højere næste år (0,5 pct.), jf. finanslovsforslaget, men LO forventer ikke, at væksten i det offentlige forbrug kommer op på det, der ligger i Formandskabets fremskrivning i 2018 og 2019.

Formandskabets forventninger til lønstigningerne de kommende år er en konsekvens af et forventet højere pres på arbejdsmarkedet, og at lønkvoten er relativt lav i disse år og ventes at stige til det vurderede langsigtede niveau de kommende år. LO forventer også tiltagende lønstigninger de kommende år, hvor lønstigningerne forventes at normalisere sig efter krisens lave niveauer. LO ser ikke et decideret pres på arbejdsmarkedet inden for de næste år, men snarere en normalisering, og mener derfor heller ikke, at der er udsigt til markante lønstigninger. Således ligger LO's lønskøn lidt under Formandskabets i prognoseperioden.

LO er enig med Formandskabet i, at den stigende arbejdsstyrke bidrager til at modvirke et eventuelt pres på arbejdsmarkedet. At produktionen og beskæftigelsen er ved at nå op på normale niveauer betyder ikke, at dansk økonomi og arbejdsmarkedet er på vej mod overophedning. LO noterer sig også, at der er en stigende efterspørgsel efter arbejdskraft, herunder ikke mindst faglært arbejdskraft. Men der er ikke tale om en generel mangel, hverken nu eller i årene fremover.

Udfordringen handler derfor ikke om, at der kommer til at mangle hænder. Det handler om mangel på visse typer af arbejdskraft med specifikke kvalifikationer, særligt faglært arbejdskraft. Det løses bedst ved at investere i uddannelse og opkva-

ificering, så det sikres, at arbejdsstyrken har de kvalifikationer, virksomhederne efterspørger.

LO kvitterer for nogle interessante betragtninger om det aktuelle niveau for både K/L-forholdet, forbrugskvoten og lønkvoten. Der argumenteres både for konjunkturmæssige og strukturelle årsager. Det kunne derfor have være interessant, hvis Formandskabet havde diskuteret, hvorvidt det er sandsynligt, at forholdene kommer tilbage på historiske niveauer, eller om der faktisk er sket et strukturelt skifte i de senere år – altså en permanent ændring i forholdene – så de ikke nødvendigvis vil komme tilbage på tidligere niveauer. Formandskabet har lagt til grund, at de kommer tilbage til de trendmæssige niveauer frem mod 2025. Det har stor betydning blandt andet for den ventede vækst i investeringer, forbrug og lønstigninger og hermed også i det samlede BNP.

Offentlige finanser frem mod 2025

LO er meget enig i, at de offentlige finanser grundlæggende er meget sunde. Det gælder både nu og i årene frem.

Derfor vil det heller ikke være fornuftigt, hvis finanspolitikken strammes yderligere, fordi underskuddet på den strukturelle saldo i et enkelt år beregnes til at overstige underskudsgrænsen i budgetloven. Der er meget stor usikkerhed forbundet med beregninger af den strukturelle saldo, som Formandskabet også pointerer. LO mener, at det er u hensigtsmæssigt at fastlægge den kortsigtede finanspolitik efter den strukturelle saldo.

LO vurderer, at der ikke er overhængende risiko for overophedning af økonomien de kommende år eller faretruende tegn på generel mangel på arbejdskraft. Derfor bør der heller ikke trædes alt for hårdt på den finanspolitiske bremse. De finanspolitiske disponeringer bør understøtte et langvarigt opsving. Det er derfor også mere hensigtsmæssigt at prioritere ressourcer til fx opkvalificering og tilstrækkelig offentlig service frem for skattelettelser, som regeringen lægger op til. Det afgørende er, at alle kommer med på vognen.

Regeringens 2025-plan og aktuel økonomisk politik

LO deler opfattelsen af, at der bør bringes balance i regnemodellerne, så der i højere grad tages højde for de positive effekter af offentlig service. Det beregnede finansieringsbehov for den foreslåede skattereform på 17 mia. kr. kan meget vel være undervurderet, hvilket risikerer at indebære yderligere besparelser i fremtiden.

LO finder ligeledes den skitserede finansieringsmodel uansvarlig. Hvis man vil gennemføre skattelettelser, bør det som minimum fremgå tydeligt, hvordan finansie-

ringen konkret påvirker det offentlige forbrug og overførselsindkomsterne i hele perioden.

Pension

LO er enig i, at aldersafhængige regler skaber udfordringer, men LO mener, at det er nødvendigt at målrette en løsning af samspilsproblemet til de grupper, der rent faktisk har problemet, hvilket er lav- og mellemindkomster med højst 15-20 år til folkepensionsalderen.

LO er uenig i konklusionen om, at incitamentet til pensionsopsparing styrkes mest for personer med lave indkomster. Vismændene overser tilsyneladende betydningen af bundfradraget på 16.000 kr., før man kan få gavn af det ligningsmæssige fradrag. Vismændene viser selv, at indkomster under knapt 200.000 kr. ikke får nogen nævneværdig marginal skattelettelse. Desuden vil lav- og mellemindkomster også få relativt lidt ud af det foreslåede ligningsmæssige fradrag.

LO er enig med vismændene i, at en løsning af samspilsproblemet skal målrettes den gruppe af lav- og mellemindkomster, som rent faktisk har problemet. LO ser også gerne, at en løsning på samspilsproblemet bliver enkel og langtidsholdbar.

Kapitel II. Langvarigt offentligt forsørgede

Formandskabets analyser søger at tage højde for den bagvedliggende udvikling i demografi og uddannelse for at afdække udviklingen i langvarigt offentligt forsørgede. Det er et spadestik dybere end andre beskrivelser af udviklingen. Det viser bl.a., at faldet i antallet af langvarigt offentligt forsørgede er større end det umiddelbart ser ud til, da den underliggende udvikling i befolkningen alt andet lige tenderer til at øge antallet af offentligt forsørgede.

LO kvitterer for, at formandskabet anerkender 'de forbundne kar' imellem de forskellige ydelsestyper. Det er således ikke overraskende, at forkortelsen af dagpengeperioden indebærer, at der kommer flere på kontanthjælp. Det er derfor ret problematisk, at den deraf resulterende stigning i antallet på kontanthjælp efterfølgende benyttes til at argumentere for at reducere kontanthjælpsydelse.

LO anser det for overvejende sandsynligt, at en betydelig andel af de tilbageværende langvarigt offentligt forsørgede – herunder gruppen af ufaglærte danskere - reelt er ude af stand til at passe et ordinært arbejde. Lavere ydelser for denne gruppe vil ikke lede til øget beskæftigelse men i stedet indebære, at de pågældende fattiggøres yderligere.

Gennemslaget fra øget uddannelsesniveau til ændringer i beskæftigelsesfrekvens og forsørgelsesfrekvens er relevant at analysere. Ikke mindst i diskussionen om dyna-

miske effekter af uddannelsesindsatsen hvor netop gennemslaget fra øget uddannelse på beskæftigelsen bør undersøges.

Kapitel III. Brancheforskydning og vækstudsigter

Analysen er et interessant bidrag til debatten om vækstudsigterne. Som vismændene også understreger, er fænomenet *Baumols syge* ikke en sygdom eller udtryk for ubalancer i økonomien. Det er snarere en indikation på husholdningernes præferencer, og hvis de efterspørger varer fra brancher med en svag produktivitetsvækst, er det ikke udtryk for ubalancer eller et decideret problem.

I et større perspektiv er det derfor også relevant at overveje, om det store fokus på at maksimere fremtidens økonomiske vækst tillægges for stor en rolle i debatten og politikudviklingen. I teorien kunne man måske opnå en højere økonomisk vækst, hvis brancher med højere produktivitetsvækst udgjorde en større del af økonomien. Men det er bare ikke samfundsøkonomisk optimalt, fordi husholdningerne efterspørger andre varer/ydelser, som af gode grunde ikke har en lige så høj produktivitetsvækst.

3F - Fagligt Fælles Forbund

Kapitel 1: Konjunktur, offentlige finanser og aktuel økonomisk politik

3F mener, at Vismændenes økonomiske fremskrivning viser, at det ikke er mangel på hænder og vækstbidrag fra arbejdsmarkedet, der er udfordringen i Danmark de kommende år. Set i et historisk perspektiv tegner væksten frem mod 2025 også ganske høj. Der er lavet mange reformer siden 2006, og der skal opsuges en massiv stigning i arbejdsudbuddet frem mod 2025. Modsat peger flere fremskrivninger uafhængigt på, at den nuværende uddannelsesadfærd giver for lavt udbud af uddannet arbejdskraft. Det er i den henseende paradoksalt, at mere end 12.000 unge p.t. mangler en rigtig praktikplads, og at regeringen markant vil reducere udgifterne til investeringer i uddannelse og efteruddannelse, når vi kigger fremad.

Selvom der kommer større pres på arbejdsmarkedet, og lønstigningerne forventes øget, er vi langt fra noget, der minder om overophedning. Det slår rapporten også fast. Kapacitetsgrænsen har flyttet sig mærkbart i dansk økonomi og forventes at flytte sig yderligere de kommende år. Resultaterne fra den største rekrutteringsundersøgelse herhjemme (STARs) omtales ikke, selvom denne må antages at være den mest omfattende og præcise undersøgelse, vi har herhjemme. Undersøgelsen fra STAR tegner et nuanceret billede af rekrutteringssituationen: Nok er udfordringerne steget, men de ligger langt fra det, vi så i 2006 og 2007. Samtidig viser undersøgelsen, at 40 pct. af virksomhederne med rekrutteringsproblemer selv mener, de kunne have gjort mere. Der er med andre ord plads til forbedring i rekrutteringsprocessen.

Kommer der mere gang i efterspørgsel og vækst, må beskæftigelsen også forventes at kunne stige mere end det, der er lagt til grund for fremskrivningen. Men da forventes et øget lønpres. At der kommer mere pres på økonomien, er dog ikke entydigt negativt, fordi det i sig selv vil skabe behov for flere investeringer i virksomhederne, der kan løfte væksten og produktiviteten på længere sigt, pres for flere lærlinge, ligesom det kan være med til at skabe plads til svage grupper, der står på randen af arbejdsmarkedet. Vi har i udgangspunktet en meget stærk konkurrenceevne. Det er i det lys sundt at få testet kapacitetsgrænsen i dansk økonomi, og regeringen bør stadig være forsigtig med den ”finanspolitiske bremse”.

3F mener fortsat, at det er svært at blive klog på den strukturelle saldo, og hvad der ligger bag både revision og udvikling. Det er svært at få øje på effekten fra de senere års ”hastigt” stigende strukturelle beskæftigelse samt de mærkbare finanspolitiske stramninger – begge forhold, der burde trække saldoen i positiv retning. Den såkaldte ”genopretningspakke”, der igennem flere år forbedrede den strukturelle saldo med 1½ pct. af BNP fra 2010-2013 i Finansministeriets opgørelse, kan overhovedet ikke ses i Vismændenes strukturelle saldo. Det, der for nogle år siden blev anset som en sikker forbedring af de offentlige finansers sundhedstilstand på godt 30 mia. kr., er nu mere eller mindre umulig at få øje på. Der efterlyses i det lys en nærmere analyse af, hvad det er, der driver den strukturelle saldo, og hvad det kan være for effekter, der trækker modsat de bidrag, der helt åbenlyst trækker op. Er det reformer eller dynamiske effekter, der ikke har virket som ventet? Hvis ja, er det relevant information, der må på banen – ikke mindst i lyset af, at regeringen finansierer forslag om skattelettelser med netop dynamiske effekter og et fremtidigt forventet råderum. Mangler de dynamiske effekter, eller kommer de med forsinkelse, får vi slået hul i kassen på kort sigt, og der skal strammes op andre steder eller laves nye reformer. De enorme revisioner af den strukturelle saldo illustrerer med al tydelighed den store usikkerhed, der omgærder opgørelsen af den strukturelle saldo, hvorfor det, der i 2025-planen anses som et sikkert finanspolitisk råderum, der kan bruges til skattelettelser, alligevel ikke er sikkert. 3F anbefaler, at der i evalueringen af budgetloven sættes fokus på metoder til opgørelse af den strukturelle saldo.

3F savner en dybere diskussion af konsekvenserne af regeringens forslag om en ”basisvækst” i det offentlige forbrug på kun 0,3 pct. om året. Vismændene mener ikke, man skal undlade at indregne dynamiske effekter fra skat, selvom det er ubalanceret ikke at indregne med effekter på udgiftssiden. I lyset af usikkerheden mener 3F, det er uforsigtigt at indregne finansiering fra dynamiske effekter af skat allerede i samme år, som skatten ændres.

3F er ligeledes enig i, at forslagene til løsning af samspilsproblemer bør målrettes grupper med samspilsproblemer.

Kapitel 2: Langvarigt offentligt forsørgede

3F kvitterer for, at Vismændene laver en mere dybdegående analyse af de langvarigt offentligt forsørgede, end det man normalt ser. 3F savner, at Vismændene kigger mere nuanceret på udviklingen i gruppen end alene på erhvervsdeltagelse. Antallet af personer på offentlig forsørgelse falder helt naturligt, når man fjerner mulighederne for at tilgå offentlig forsørgelse, eller man forkorter den maksimale periode, man kan være på en ordning. Der er flere eksempler på sådanne reformer, heriblandt på arbejdsløshedsdagpengeområdet, på kontanthjælpsområdet og på efterlønsområdet. 3F savner et større fokus på personer, der tidligere har været langvarigt offentligt forsørgede, og ikke længere er det, men som ikke er kommet i beskæftigelse - hvor er de, og er der sket ændringer i adfærden over de sidste 15 år?

3F kvitterer for, at Vismændene konkluderer, at der er forbundne kar mellem forskellige overførselsordninger. 3F savner dog, at Vismændene kigger på andre effekter end alene beskæftigelse ved de forskellige offentlige forsørgelsesordninger. Heriblandt tænkes på fleksjob, revalidering og sygedagpenge, der både har aktiv socialfaglig- samt beskæftigelsesfremmende indsats.

3F kvitterer for Vismændenes konklusion om uddannelse, der svarer helt til 3F's egne erfaringer fra arbejdsmarkedet og analyser. Derfor arbejder 3F også på at få flere unge ind på en erhvervsgivende uddannelse og arbejder stærkt på at finde en lærlingepuds efterfølgende (jf. www.laerlingeloftet.dk).

I Finansministeriets langsigtede fremskrivninger vil den stigende pensionsalder fremover medføre, at knap hver fjerde på arbejdsmarkedet ender på førtidspension inden pensionsalderen i 2060. Det, at en reform på lang sigt øger tilstrømningen til langvarig offentlig forsørgelse som en naturlig del af at blive nedslidt, bør medføre, at Vismændene kommer ind på diskussioner om både forbedret arbejdsmiljø, og hvordan de nedslidte kan få en værdig tilbagetrækning.

3F mener, at det er helt åbenlyst, at der er personer blandt de langvarigt offentlige forsørgede, der har andre problemer end ledighed, og hvor reformer, der sænker eller fjerner en offentlig ydelse, primært har konsekvenser for indkomst- og forbrugsmulighederne. Dette bør undersøges nærmere af Vismændene. 3F savner derfor, at Vismændene laver en forløbsanalyse over tid, hvor der ikke blot kigges på sammenhængen mellem offentlige ydelser og beskæftigelse, men også på om personerne forsvinder ud af det offentlige system og bliver selvforsørgende.

Kapitel 3: Brancheforskydninger og vækstudsigt

3F mener, at det er en interessant analyse, om end der savnes en lidt større diskussion af betydningen af målefejl i opgørelserne af den reale produktivitetsvækst. Der

savnes ligeledes en diskussion af, om vi fremover så i lige så høj grad, som tilfældet er i dag, skal fokusere på at have høj realvækst i økonomien.

Dansk Metal

Konjunktur og offentlige finanser

Dansk Metal deler vismændenes positive syn på dansk økonomi. Vi har de seneste år set en meget flot udvikling i beskæftigelsen, og med de seneste kvartalers positive nationalregnskaber er der virkelig noget at have optimismen i. Det gælder både for økonomien generelt og for industrien.

Formandskabet konstaterer, at økonomiens kapacitetsgrænser nu bliver testet, og konjunktursituationen vurderes at være omtrent neutral. Den opfattelse deles i Dansk Metal. Også konklusionen om at der – endnu - ikke er tale om overophedning af økonomien, deler vi. Men Dansk Metal fremhæver dog de stigende udfordringer med at skaffe kvalificeret arbejdskraft i industrien.

Den positive prognose for dansk økonomi baserer sig på forventet fremgang på stort set alle parametre. Både eksport, investeringer og det private forbrug forventes at bidrage til væksten. Men også det offentlige forbrug forventes at udvise noget større stigninger, end den regering lægger op til i deres økonomiske planer. Det kunne godt have udløst et par yderligere kommentarer fra formandskabet, end de der trods alt findes i diskussionsoplægget.

Fremgangen i dansk økonomi skal også fremadrettet hentes gennem stigende arbejdskraftudbud, højere beskæftigelse og øget produktivitet. I den forbindelse finder Dansk Metal det overraskende, at der heller denne gang ikke lægges større vægt på udbuddet af *kvalificeret* arbejdskraft i rapportens analyser. Danmark står foran en stor mangel på faglærte, og blandt Dansk Metals medlemmer er den sæsonkorrigerede arbejdsløshed nu nede på 2,6 pct. Problemstillingen vedrørende kvalificeret arbejdskraft vil vi opfordre formandskabet til at tage med i en af de kommende rapporter.

På trods af de fine vækstudsigter og den neutrale konjunktursituation fremhæver formandskabet, at der fortsat er ubalancer i dansk økonomi. Såvel løn- som forbrugskvote ligger markant under det strukturelle niveau, og K/L-forholdet befinder sig et pænt stykke under den langsigtede trend. Det er konstateringer, der dokumenteres i rapporten, men der argumenteres ikke særlig grundigt for, hvorfor og hvordan bevægelsen tilbage til de strukturelle niveauer sker. Der ligger en relevant diskussion gemt i spørgsmålet om - og i givet fald hvordan - balancerne i disse dele af økonomien bliver reableret. Og det synes oplagt, at den forventede vækst må blive noget mindre, hvis balancerne genfindes i 2025.

Formandskabet har afset et større afsnit til diskussion af størrelsen på den strukturelle arbejdsstyrke. Det gælder både den nuværende størrelse og udviklingen fremover. Det er en vigtig diskussion, da der i sagens natur er betragtelige usikkerheder forbundet med prognoserne. Det drejer sig f.eks. om, hvorvidt de allerede vedtagne reformer giver det arbejdsudbud, der er lagt til grund. Men også de relativt store bidrag fra nettoindvandring må være en kilde til usikkerhed.

Til gengæld ligger der et stort arbejdskraftudbud gemt, hvis vi igen kan hæve de unges erhvervsfrekvens. En del af svaret kunne ligge i at skabe incitamentter til, at flere unge tager en erhvervsfaglig uddannelse i stedet for en gymnasial uddannelse. Det ville også kunne modvirke udfordringerne med mangel på kvalificeret arbejdskraft.

Prognosen angiver ganske pæne lønstigninger. Dette skal ses som konsekvens af den forventede vækst, at økonomiens kapacitetsgrænser nu testes, og at løkvoten vil bevæge sig op mod sit strukturelle niveau. Dansk Metal må i den forbindelse igen påpege, at det er en risiko for dansk økonomi, hvis der kommer store lønstigninger på grund af mangel på kvalificeret arbejdskraft. Vi anerkender, at der ikke i øjeblikket er risiko for generelle flaskehalse, men inden for visse geografiske og uddannelsesmæssige områder ser vi tendenser i den retning. Samtidig er der en del nøgletal, der begynder at pege på mulige flaskehalsudfordringer. Derfor bør uddannelsesudfordringen adresseres politisk.

I den forbindelse er det kilde til forundring, at regeringen blindt fortsætter sine 2 pct. omprioriteringsbidrag – også på erhvervsuddannelserne. Det er den helt forkerte vej at gå og medvirker til at forværre en i forvejen alvorlig situation.

Offentlige finanser

Formandskabet vurderer i lighed med de seneste rapporter, at de offentlige finanser er sunde. Der ventes i 2017 et underskud på 0,9 pct. af BNP på den faktiske saldo. På den strukturelle saldo ventes et underskud på 0,6 pct. i 2018. Dette er en overskridelse af den grænse, der er fastsat i budgetloven.

Metals vurdering er ligeledes, at de offentlige finanser er sunde. Det gælder både for nuværende og i de kommende år. Det betyder dog ikke, at man skal lægge sig i hængekøjen og glemme alt om yderligere reformer i økonomien. Dansk Metal mener dog, at fokus i reformarbejdet skal ændres. Fra at have et meget stærkt fokus på arbejdsudbud i almindelighed bør man i langt højere grad have fokus på opkvalificering af arbejdsstyrken gennem voksen-, efter- og videreuddannelse for derigennem at sikre tilstrækkeligt udbud af faglig og kvalificeret arbejdskraft.

Dansk Metal mener, at de offentlige finanser skal være forbundet med en høj grad af troværdighed. Og i lighed med tidligere mener vi også, at vismændenes opgørelser dokumenterer, at der i de kommende år er plads og rum til at investere i fremtidens Danmark, samtidig med at vi holder os inden for budgetlovens rammer.

Vi anerkender, at det er et spørgsmål om politiske prioriteringer, når et givet råderum skal anvendes. I Dansk Metal mener vi, at midler til uddannelse er helt afgørende for at sikre en langvarig positiv økonomisk udvikling i Danmark.

Regeringens 2025-plan og aktuel økonomisk politik

Vismændene har en god gennemgang af regeringens seneste økonomiske udspil. Dansk Metal noterer sig i den sammenhæng den forholdsvis grundige gennemgang af finansieringssiden af udspillene - herunder ikke mindst gennemgangen af det såkaldte råderum.

Hele regeringens øvelse med råderummet baserer sig grundlæggende på forudsætninger om positive arbejdskraftudbudseffekter af skattelettelser og lavere indkomstoverførsler. Det kan man have mange holdninger til, men som diskuteret i rådsrapporten i foråret 2017, så regnes der ikke med negative effekter af besparelser på de offentlige udgifter. Samtidig er råderummet skabt under forudsætning om, at fremtidige folketingsflertal bakker op om den lave udgiftsvækst. Dansk Metal deler vismændenes bemærkninger om, at råderummet er mindre, hvis forudsætningerne skrider.

Som påpeget i forårets rapport, så er der behov for at der bringes balance i modellerne, så de positive effekter af offentlig service i højere grad inddrages i beregningerne.

På pensionsområdet har der de senere år bredt sig en forståelse af, at samspilsproblemer og modregningsregler i mange tilfælde gør det ufordelagtigt at spare op til sin pension. Den situation er naturligvis helt uholdbar. Danmark har gennem arbejdsmarkedspensionerne skabt et pensionssystem, der er forbillede rundt om i verden. Det har været medvirkende til at flytte dansk økonomi fra en situation med meget store underskud på betalingsbalancens løbende poster til nu at have ganske store overskud. Også af den grund skal systemets fremtid sikres.

Derfor vil Dansk Metal gerne rose regeringen for at tage fat på problemerne. Vi er dog ikke begejstrede for løsningsforslagene, som har en lang række indbyggede problemer. Også problemer som vismændene tilsyneladende overser.

Først og fremmest er der bundfradraget på 16.000 kr. før man får gavn af de ligningsmæssige fradrag. Det betyder at lav- og mellemindkomstgrupperne får relativt

lidt ud af fradraget, og da det er disse grupper, der har de største samspilsproblemer, rammer et sådant forslag helt ved siden af skiven. Til gengæld rammer vismændene plet, når de påpeger, at regeringens udspil styrker topskatteydernes incitament til pensionsopsparing - og det på trods af, at de ikke har et samspilsproblem.

Fra Dansk Metals side havde vi hellere set et regeringsudspil, der var målrettet de udfordringer, der er med modregning og samspil blandt lav- og mellemindkomst-grupperne.

Langvarigt offentlig forsørgede

Dansk Metal er glade for formandskabets sobre analyse vedrørende langvarigt offentlig forsørgede.

Gennemgangen er mest deskriptiv, og derfor bliver det allermest interessant, når man når frem til ”det videre arbejde”, som foreslås på baggrund af analysen.

Det kan i høj grad diskuteres, hvor stor en andel af de tilbageværende langvarigt offentligt forsørgede der reelt er i stand til at reagere på økonomiske incitament. Og i det omfang de ikke kan det, vil yderligere stramninger udelukkende betyde en forringelse af deres økonomiske vilkår. Det vil være endog meget interessant at få analyseret det til bunds.

Også formandskabets anbefaling af, at man fremadrettet ser på, hvilken rolle uddannelsesniveaulet har ift. sandsynligheden for at havne på varig offentlig forsørgelse, finder vi i Dansk Metal overordentlig interessant.

Akademikerne

Der er råd til og brug for at løfte arbejdsstyrkens kvalifikationer

Dansk økonomi er i god gænge, og de offentlige finanser forbedres i de kommende år. Akademikerne ønsker, at investeringerne i uddannelse styrkes for at fremtidssikre velstanden og fremme produktiviteten.

Uddannelse er vores bedste mulighed for at gøre den hastige, teknologiske udvikling til en gevinst for Danmark. De gode tider skal derfor investeres i at øge det generelle uddannelsesniveau og til at sikre gode muligheder for videre- og efteruddannelse for alle grupper på arbejdsmarkedet. Det er glædeligt, at der fortsat er meget lav ledighed for akademikere og tendens til bedre beskæftigelse for dimittenderne. Samtidigt er det vigtigt at imødegå de flaskehalsproblemer, der allerede nu er tegn på. Også derfor er øgede investeringer i efter- og videreuddannelse vigtig.

Yderligere produktivitetspotentiale i SMV'ere

Det giver nyttig indsigt at dekomponere væksten i det, der ikke umiddelbart kan eller skal ændres på, eksempelvis den efterspørgselsdrevne del, som afdækket i rapporten. Samtidig skal der gives opmærksomhed til de vækstfaktorer, der kan gøres noget ved.

Akademikerne efterlyser flere analyser, der undersøger værdien af at investere i uddannelse samt at bringe denne viden ud i virksomhederne. Fx er der et stort uforløst vækstpotentiale i at løfte uddannelsesniveaut i de små og mellemstore virksomheder – SMV'erne. Der er behov for at få afdækket, hvor stor en del af vækstudfordringen, der kan hentes ved at styrke matchet mellem højtuddannede og SMV'erne.

Langvarig offentlig forsørgelse er mere alvorligt end kortvarig ledighed

Fokus skal rettes hen, hvor udfordringerne er størst, når talen falder på ledighed. At der er mange i den erhvervsaktive alder, som er langvarigt offentligt forsørgede, er en stor udfordring. Ikke blot for samfundsøkonomien, men i høj grad også for den enkelte. Ledigheden for nyuddannede akademikere er også en udfordring, men tillægges en uforholdsmæssig stor betydning, og danner grundlag for forhastede konklusioner i debatten. Større fokus på den langvarige ledighed er en rigtig prioritering.

Akademikerne deler vismændenes ønsker om at få afdækket, i hvilken udstrækning de forskellige aktiveringsordninger er ”forbundne kar”. Flyttes der blot rundt på mennesker mellem ordninger, eller sker der et reelt løft ud af varig forsørgelse?

I den forbindelse er det vigtigt at erindre om, at en betydelig del af stigningen i udgifterne til SU netop skyldes, at mange er flyttet fra arbejdsmarkedsordningerne til uddannelse på SU, og altså ikke blot pga. at der er kommet flere studerende på de videregående uddannelser.

Fortsat fokus på modernisering af Finansministeriets regneprincipper

Finansministeriets regneprincipper bør moderniseres. Ligesom vismændene fremførte allerede i forårsrapporten, mener også Akademikerne fortsat, at dynamiske effekter på udgiftssiden også bør inddrages. Det vil skabe en bedre balance i vurderingen af forskellige politiktiltag. Finansministeriet anerkender, ligesom omfattende forskning peger på, at uddannelse styrker arbejdsudbuddet, produktiviteten og dermed velstanden.

DI

Vismændene påpeger, at økonomien efter næsten 10 års lavkonjunktur skal tilpasse sig en situation med færre ledige ressourcer. Dette medfører naturligt et større pres på arbejdsmarkedet, som det også er kommet til udtryk de seneste år.

DI er enig i denne vurdering. Blandt DI's medlemmer har knap fire ud af ti virksomheder, der har forsøgt at rekruttere nye medarbejdere det seneste år, oplevet at rekruttere forgæves.

Den øgede beskæftigelse de seneste år har været ledsaget af en stigende arbejdsstyrke, blandt andet som følge af forhøjelsen af efterlønsalderen. Samtidig er mange udlændinge kommet til Danmark for at arbejde. Væksten i arbejdsstyrken som følge af stigninger i tilbagetrækningsalderen og udenlandsk arbejdskraft ventes også de kommende år at dæmpe presset på arbejdsmarkedet.

Trods en stigende arbejdsstyrke rapporterer virksomheder i stigende grad om mangel på arbejdskraft. Dette gælder særligt i byggeriet. Hvis efterspørgslen vokser hurtigere end forventet, kan presset på arbejdsmarkedet tiltage. Dette kan bidrage til øget vækst i lønningerne, og/eller en markant svækkelse af produktivitetsvæksten.

DI finder det derfor ikke tilstrækkeligt, at vismændene alene påpeger, at der er tegn på mangel på arbejdskraft. DI savner også anbefalinger til, hvordan manglen kan afhjælpes. Godt nok bidrager vedtagne former til at øge arbejdsstyrken fremadrettet, men DI efterlyser yderligere reformer, der kan sikre holdbar vækst. I fravær heraf er det ikke nok at påpege, at finanspolitikken ikke må lempes i forhold til det planlagte. Så bør den strammes yderligere.

Vismændene vurderer, at den strukturelle saldo med regeringens forslag til finanslov bliver -0,6 pct. af BNP i 2018. Det er væsentligt ringere end regeringens skøn, som var på -0,3 pct. af BNP i forbindelse med fremlæggelsen af finanslovsforslaget i august.

Vismændenes skøn for den strukturelle saldo i 2018 indebærer, at grænsen i budgetloven overskrides. På den baggrund anbefaler Vismændene, at der ikke aftales en mere lempelig finanspolitisk i forbindelse med aftalen om finansloven for 2018 mv.

DI mener, at den finanspolitiske anbefaling på det foreliggende grundlag kan og bør strammes. DI anbefaler, at folketinget, både af hensyn til den strukturelle saldo og konjunkturerne, indgår en finanslovsaftale med stramme rammer for det offentlige forbrug. Derudover bør folketinget gennemføre reformer, der kan lette presset på arbejdsmarkedet.

Vismændene konstaterer, at regeringen med aftalen om flere år på arbejdsmarkedet fra juni 2017 har taget fat på samspilsproblemet, der indebærer, at mange har ringe incitament til pensionsopsparing på grund af modregning af offentlige ydelser.

Samspilsproblemet er ikke løst med indførelsen af aldersopsparingen, og i de nuværende forhandlinger er der afsat penge til at finde en løsning på samspilsproblemer for de grupper, der har mere end fem år til pension. Regeringen har foreslået et yderligere fradrag for pensionsindbetalinger mellem 16.000 og 87.000 kroner.

Vismændene konstaterer, at både de vedtagne og foreslåede ændringer komplicerer et i forvejen komplekst pensionssystem yderligere og opfordrer til, at der findes simple, permanente og robuste løsninger inden for pensionssystemet ved fremtidige ændringer.

DI er ikke uenig i vismændenes overordnede betragtninger. Der er dog grund til at anerkende regeringen for at have taget seriøst fat på samspilsproblemet. Det er meget presserende, at der findes løsninger, da hele det danske pensionssystem ellers er truet. Alt i alt vil de forslag, som regeringen er kommet med, sammen med den vedtagne aldersopsparing, reducere samspilsproblemet så betydeligt, at det ikke længere vil være et eksistentielt problem for pensionssystemet i Danmark.

Vismændene finder, at den aftale om en omlægning af bilafgifterne, der blev indgået d. 21. september 2017 mellem regeringen og Dansk Folkeparti er et skridt i den rigtige retning men havde hellere set, at klimamålene var blevet opnået via en forøgelse af benzinafgiften.

DI er enig i, at den nyligt indgåede bilaftale er et skridt i den rigtige retning. DI er imidlertid mere skeptisk overfor en forøgelse af brændselsafgifterne. For det første vil en forøgelse af brændselsafgifterne næppe kunne finansiere en nedsættelse af registreringsafgiften. Det skyldes, at afgiftsstigningen forøger grænsehandlen. For det andet vil tiltaget øge omkostningerne for godstransporten.

Vismændene kommenterer konklusionerne i den sidste del af Afgifts- og tilskudsanalysen, der blev offentliggjort ultimo juni 2017. De ser Afgifts- og tilskudsanalysen som et væsentligt bidrag, der bør lægge op til en påtrængt reform af afgifter og tilskud på energiområdet. I analysen anbefaler embedsmændene groft sagt, at man rydder bordet og skaber et helt nyt afgifts- og tilskudssystem på energiområdet. Det foreslås blandt andet, at der ikke skal gives særlige proceslempler til virksomhederne.

Embedsmændenes forslag kan have så store konsekvenser for virksomhederne, at de må overveje deres fremtid i Danmark. I sidste ende har det altså betydning for,

hvilke typer virksomheder, vi har i Danmark. I lyset af dette mener DI, at det er problematisk, at analysen er blevet offentliggjort uden, at det centrale afsnit om effekterne på erhvervsstrukturen er færdigt.

Vismændene analyserer udviklingen i antal langvarigt offentligt forsørgede. Flere reformer de seneste 20 år har haft særligt fokus på at mindske forsørgelsesandelen blandt indvandrere, og ændringen af efterlønsalderen har selvfølgelig haft betydning for forsørgelsesandelen blandt personer over 60 år.

Når man ser på gruppen af indvandrere, har sammensætningen indenfor gruppen ændret sig, hvilket sandsynligvis har betydning for ændringen i andelen af langvarigt offentligt forsørgede indvandrere. Gruppen af indvandrere er meget forskellig og dækker både over personer, der er kommet til landet med henblik på at arbejde og studere til personer, der har ophold til asyl. Det er grupper med en meget forskellig tilknytning til arbejdsmarkedet. Og der er sket en betydelig forskydning mellem disse grupper.

Vismændene kommer ikke med klare anbefalinger til, hvordan antallet af langvarigt offentligt forsørgede kan nedbringes, men efterspørger forklaringer på udviklingen. De efterspørger blandt andet øget viden om, hvilken rolle uddannelse spiller for sandsynligheden for at havne i langvarig offentlig forsørgelse. Og de efterlyser svar på, om man kan fastholde forsørgelsesandelen blandt de faglærte, hvis man får flere ufaglærte til at blive faglærte.

DI mener, at resultaterne peger i retning af, at et øget uddannelsesniveau, særligt blandt gruppen af efterkommere, kan medføre, at færre ender på langvarig offentlig forsørgelse. I de kommende år vil rigtig mange efterkommere nå den erhvervsaktive alder, og kan man lykkes med at hæve uddannelsesniveaut for disse, er der et stort potentiale for at få flere i beskæftigelse og forbedre de offentlige finanser.

DI ser stadig muligheder for at nedbringe antallet af langvarigt offentligt forsørgede. Her spiller det en særlig rolle, at der er fokus på de unge i kontanthjælpssystemet, og at der gøres alt, hvad der er muligt for at undgå, at de ender som langvarigt offentligt forsørgede. I dag er der næsten 50.000 personer under 30 år, som modtager en kontanthjælpssignende ydelse. Det svarer til en tredjedel af alle kontanthjælpsmodtagere. Alt for mange af disse unge får ikke tilbudt en jobrettet indsats. Derfor foreslår DI, at jobcentrene også skal have mulighed for at vurdere unge ufaglærte som jobparate. Samtidig bør man åbne op for, at kontanthjælpsmodtagere, der ikke kan arbejde fuld tid men godt kan arbejde nogle timer om ugen, skal stå til rådighed for ismændene påpeger, at økonomien efter næsten 10 års lavkonjunktur skal tilpasse sig en situation med færre ledige ressourcer. Dette medfører naturligt et større pres på arbejdsmarkedet, som det også er kommet til udtryk de seneste år.

DI er enig i denne vurdering. Blandt DI's medlemmer har knap fire ud af ti virksomheder, der har forsøgt at rekruttere nye medarbejdere det seneste år, oplevet at rekruttere forgæves.

Den øgede beskæftigelse de seneste år har været ledsaget af en stigende arbejdsstyrke, blandt andet som følge af forhøjelsen af efterlønsalderen. Samtidig er mange udlændinge kommet til Danmark for at arbejde. Væksten i arbejdsstyrken som følge af stigninger i tilbagetrækningsalderen og udenlandsk arbejdskraft ventes også de kommende år at dæmpe presset på arbejdsmarkedet.

Trods en stigende arbejdsstyrke rapporterer virksomheder i stigende grad om mangel på arbejdskraft. Dette gælder særligt i byggeriet. Hvis efterspørgslen vokser hurtigere end forventet, kan presset på arbejdsmarkedet tiltage. Dette kan bidrage til øget vækst i lønningerne, og/eller en markant svækkelse af produktivitetsvæksten.

DI finder det derfor ikke tilstrækkeligt, at vismændene alene påpeger, at der er tegn på mangel på arbejdskraft. DI savner også anbefalinger til, hvordan mangelen kan afhjælpes. Godt nok bidrager vedtagne formler til at øge arbejdsstyrken fremadrettet, men DI efterlyser yderligere reformer, der kan sikre holdbar vækst. I fravær heraf er det ikke nok at påpege, at finanspolitikken ikke må lempes i forhold til det planlagte. Så bør den strammes yderligere.

Vismændene vurderer, at den strukturelle saldo med regeringens forslag til finanslov bliver -0,6 pct. af BNP i 2018. Det er væsentligt ringere end regeringens skøn, som var på -0,3 pct. af BNP i forbindelse med fremlæggelsen af finanslovsforslaget i august.

Vismændenes skøn for den strukturelle saldo i 2018 indebærer, at grænsen i budgetloven overskrides. På den baggrund anbefaler Vismændene, at der ikke aftales en mere lempelig finanspolitisk i forbindelse med aftalen om finansloven for 2018 mv.

DI mener, at den finanspolitiske anbefaling på det foreliggende grundlag kan og bør strammes. DI anbefaler, at folketinget, både af hensyn til den strukturelle saldo og konjunkturerne, indgår en finanslovsaftale med stramme rammer for det offentlige forbrug. Derudover bør folketinget gennemføre reformer, der kan lette presset på arbejdsmarkedet.

Vismændene konstaterer, at regeringen med aftalen om flere år på arbejdsmarkedet fra juni 2017 har taget fat på samspilsproblemet, der indebærer, at mange har ringe incitament til pensionsopsparing på grund af modregning af offentlige ydelser.

Sampilsproblemet er ikke løst med indførelsen af aldersopsparingen, og i de nuværende forhandlinger er der afsat penge til at finde en løsning på sampilsproblemer for de grupper, der har mere end fem år til pension. Regeringen har foreslået et yderligere fradrag for pensionsindbetalinger mellem 16.000 og 87.000 kroner.

Vismændene konstaterer, at både de vedtagne og foreslåede ændringer komplicerer et i forvejen komplekst pensionssystem yderligere og opfordrer til, at der findes simple, permanente og robuste løsninger inden for pensionssystemet ved fremtidige ændringer.

DI er ikke uenig i vismændenes overordnede betragtninger. Der er dog grund til at anerkende regeringen for at have taget seriøst fat på sampilsproblemet. Det er meget presserende, at der findes løsninger, da hele det danske pensionssystem ellers er truet. Alt i alt vil de forslag, som regeringen er kommet med, sammen med den vedtagne aldersopsparing, reducere sampilsproblemet så betydeligt, at det ikke længere vil være et eksistentielt problem for pensionssystemet i Danmark.

Vismændene finder, at den aftale om en omlægning af bilafgifterne, der blev indgået d. 21. september 2017 mellem regeringen og Dansk Folkeparti er et skridt i den rigtige retning men havde hellere set, at klimamålene var blevet opnået via en forøgelse af benzinafgiften.

DI er enig i, at den nyligt indgåede bilaftale er et skridt i den rigtige retning. DI er imidlertid mere skeptisk overfor en forøgelse af brændselsafgifterne. For det første vil en forøgelse af brændselsafgifterne næppe kunne finansiere en nedsættelse af registreringsafgiften. Det skyldes, at afgiftsstigningen forøger grænsehandlen. For det andet vil tiltaget øge omkostningerne for godstransporten.

Vismændene kommenterer konklusionerne i den sidste del af Afgifts- og tilskudsanalysen, der blev offentliggjort ultimo juni 2017. De ser Afgifts- og tilskudsanalysen som et væsentligt bidrag, der bør lægge op til en påtrængt reform af afgifter og tilskud på energiområdet. I analysen anbefaler embedsmændene groft sagt, at man rydder bordet og skaber et helt nyt afgifts- og tilskudssystem på energiområdet. Det foreslås blandt andet, at der ikke skal gives særlige proceslempelser til virksomhederne.

Embedsmændenes forslag kan have så store konsekvenser for virksomhederne, at de må overveje deres fremtid i Danmark. I sidste ende har det altså betydning for, hvilke typer virksomheder, vi har i Danmark. I lyset af dette mener DI, at det er problematisk, at analysen er blevet offentliggjort uden, at det centrale afsnit om effekterne på erhvervsstrukturen er færdigt.

Vismændene analyserer udviklingen i antal langvarigt offentligt forsørgede. Flere reformer de seneste 20 år har haft særligt fokus på at mindske forsørgelsesandelen blandt indvandrere, og ændringen af efterlønsalderen har selvfølgelig haft betydning for forsørgelsesandelen blandt personer over 60 år.

Når man ser på gruppen af indvandrere, har sammensætningen indenfor gruppen ændret sig, hvilket sandsynligvis har betydning for ændringen i andelen af langvarigt offentligt forsørgede indvandrere. Gruppen af indvandrere er meget forskellig og dækker både over personer, der er kommet til landet med henblik på at arbejde og studere til personer, der har ophold til asyl. Det er grupper med en meget forskellig tilknytning til arbejdsmarkedet. Og der er sket en betydelig forskydning mellem disse grupper.

Vismændene kommer ikke med klare anbefalinger til, hvordan antallet af langvarigt offentligt forsørgede kan nedbringes, men efterspørger forklaringer på udviklingen. De efterspørger blandt andet øget viden om, hvilken rolle uddannelse spiller for sandsynligheden for at havne i langvarig offentlig forsørgelse. Og de efterlyser svar på, om man kan fastholde forsørgelsesandelen blandt de faglærte, hvis man får flere ufaglærte til at blive faglærte.

DI mener, at resultaterne peger i retning af, at et øget uddannelsesniveau, særligt blandt gruppen af efterkommere, kan medføre, at færre ender på langvarig offentlig forsørgelse. I de kommende år vil rigtig mange efterkommere nå den erhvervsaktive alder, og kan man lykkes med at hæve uddannelsesniveaet for disse, er der et stort potentiale for at få flere i beskæftigelse og forbedre de offentlige finanser.

DI ser stadig muligheder for at nedbringe antallet af langvarigt offentligt forsørgede. Her spiller det en særlig rolle, at der er fokus på de unge i kontanthjælpssystemet, og at der gøres alt, hvad der er muligt for at undgå, at de ender som langvarigt offentligt forsørgede. I dag er der næsten 50.000 personer under 30 år, som modtager en kontanthjælpslignende ydelse. Det svarer til en tredjedel af alle kontanthjælpsmodtagere. Alt for mange af disse unge får ikke tilbudt en jobrettet indsats. Derfor foreslår DI, at jobcentrene også skal have mulighed for at vurdere unge ufaglærte som jobparate. Samtidig bør man åbne op for, at kontanthjælpsmodtagere, der ikke kan arbejde fuld tid men godt kan arbejde nogle timer om ugen, skal stå til rådighed for job, de timer, de kan arbejde.

Håndværksrådet

Konjunktur

Vismandsrapporten ser positivt på dansk økonomi, som p.t. er inde i et stabilt op-sving.

Denne oplevelse deler de små og mellemstore virksomheder, som deltager i Håndværksrådet kvartalsvise konjunkturundersøgelse. Således har konjunkturbarometret fundet et stabilt højt niveau. Barometret bygger på fire parametre, hvor virksomhederne giver en vurdering af virksomhedens egen økonomiske situation, vurdering af Danmarks økonomiske situation, investeringslysten og forventninger til årets resultat. På nuværende tidspunkt er virksomhedernes vurdering af Danmarks økonomiske situation den parameter, som trækker konjunkturen mest op.

Barometret giver dog også udtryk for forskelle på tværs af brancher, hvor det ser bedst ud for industri samt bygge-/anlægsbranchen. Knap så positivt ser det ud for service- og butiksbranchen.

Vismandsrapporten retter fokus mod, at det igangværende opsving på sigt vil teste de økonomiske kapacitetsgrænser. I Håndværksrådets konjunkturanalyse ser man en stigende begrænsning af mangel på kvalificeret arbejdskraft. Håndværksrådet mener derfor, at der er behov for fortsat at tilskynde flere unge til at tage en erhvervsuddannelse.

BoligJobordningen

Når formandskabet mener, at BoligJobordningen bør fokusere på service, men i øvrigt ikke kan finde tilstrækkeligt grundlag for at anbefale en fortsættelse af ordningen, negligerer de ifølge Håndværksrådet flere vigtige forhold.

Først og fremmest er BoligJobordningen det eneste politiske initiativ mod sort arbejde indenfor håndværksydelse med en dokumenteret effekt. Sammenligning af den svenske og danske BoligJobordning tyder også på, at et større fradrag giver større effekt på sort arbejde. Sort arbejde andrager ifølge Rockwoolfonden helt op til 59 milliarder kroner årligt.

BoligJobordningens effekt på sort arbejde er derfor vigtig både samfundsøkonomisk – men også for de lovlige håndværkere, der bliver presset af unfair konkurrence fra sort arbejde.

Dernæst er BoligJobordningen særlig vigtig for de mindre håndværksvirksomheder, der løfter en stor byrde, når det gælder de lærlinge, som skal afhjælpe den store mangel på faglært arbejdskraft, vi går i møde i fremtiden. 34 procent af de håndværksvirksomheder i Håndværksrådets konjunkturundersøgelse, der hidtil har taget lærlinge, vil tage færre eller helt stoppe med at tage lærlinge, hvis håndværksydelse tages ud af BoligJobordningen.

Derfor mener Håndværksrådet, at det er afgørende at holde fast i BoligJobordningen – også for håndværksydelse.

Landbrug & Fødevarer

Konjunkturvurdering og aktuel økonomisk politik

Formandsskabet tegner et positivt billede af udviklingen i den danske økonomi. Det reale BNP forventes at stige med 2,3 pct. i 2017 og 2,4 pct. i 2018, hovedsageligt drevet af en normalisering af det private forbrug, samt en betydelig vækst i de private investeringer. Landbrug og Fødevarer ser også positivt på den økonomiske udvikling om end vi vurderer, at Formandsskabet er for optimistiske i forhold til vækstudsigterne for erhvervsinvesteringerne. Landbrug & Fødevarer mener, at der er behov for yderligere indsatser i forhold til de generelle rammevilkår, ikke mindst skatter, afgifter samt finansieringsmuligheder og kreditvilkår, hvis forventningerne til væksten i erhvervsinvesteringerne skal kunne indfries.

Formandsskabet beskriver det stigende pres på økonomiens kapacitetsgrænse, men finder at den forudsatte udvikling i arbejdsstyrken er tilstrækkelig til at forhindre en egentlig overophedning af økonomien. Formandsskabet forudsætter at beskæftigelsesfrekvensen er uændret, når pensionsalderen udskydes. Landbrug & Fødevarer finder denne antagelse usikker og forventer, at se en stigning i andelen af personer, der trækker sig tilbage for egne midler i takt med den stigende pensionsalder. Det forudsatte forløb for nettoindvandringen er som formandskabet ganske rigtigt beskriver, usikkert. Den forbedrede økonomi i landene omkring os kan betyde, at nettoindvandringen vil være lavere end forudsat. Landbrug & Fødevarer vurderer, at der allerede i dag er betydelige flaskehalsproblemer på det danske arbejdsmarked. Landbrug & Fødevarers konjunkturmålinger viser en kraftig stigning i antallet af virksomheder, der melder at ”manglende adgang til arbejdskraft” begrænser produktionen. I 3. kvartal 2017 var det hver femte fødevareraktivitet og næsten hver tredje virksomhed i agroindustrien, der meldte om mangel på arbejdskraft.

På den baggrund mener Landbrug & Fødevarer, at det er centralt med et fortsat politisk fokus på strukturforbedrende reformer, der kan øge produktiviteten og arbejdsudbuddet. Ydermere støtter Landbrug & Fødevarer op om Formandskabets anbefalinger fra ”Dansk økonomi, Forår 2017” af en lavere beløbsgrænse i Beløbsordningen for udenlandsk arbejdskraft og mener endvidere, at positivlisten bør revideres, så også faglært arbejdskraft inden for mangelområder kan opnå arbejdstilladelse.

Aktuel økonomisk politik

Formandsskabet henviser i rapporten til Konkurrencerådets rapport ”Konkurrencen på realkreditmarkedet fra august 2017, der konkluderer at konkurrencen på realkreditmarkedet er begrænset. Den ringe konkurrence på kreditmarkedet har været kendt stof i landbruget i flere år. Mange landmænd har oplevet markante stigninger i bidragssatserne uden at have reel mulighed for at skifte institut.

Det er positivt, at der nu er sat fokus på denne problemstilling, og konkurrencerådet er nået frem til en række anbefalinger, der kan styrke konkurrencen. Men som formandsskabet anfører er effekten af forslagene tvivlsom og yderligere tiltag bør overvejes. Landbrug & Fødevarer skal anbefale, at formandsskabet sætter yderligere fokus på dette emne i kommende rapporter. Landbruget har været særligt hårdt ramt af de stigende bidragssatser som bl.a. har medvirket til at investeringerne i landbruget ligger på et lavt niveau.

Langvarigt offentligt forsørgede

Landbrug & Fødevarer hilser den grundige analyse af langvarigt offentligt forsørgede velkommen. Landbrug & Fødevarer finder, at analysen peger på to hovedproblemer; De markant høje andele af ikke-vestlige indvandrere og ufaglærte der er langvarigt offentligt forsørgede. Landbrug & Fødevarer finder, at der er et stort potentiale for at løfte uddannelsesniveaet og beskæftigelsesgraden for disse grupper. Derfor finder Landbrug & Fødevarer det bekymrende, at Regeringen fortsat lægger op til besparelser på erhvervsskolerne, da det netop er her, der er et potentiale for at løfte disse grupper fra ufaglærte til faglærte og videre ud på arbejdsmarkedet.

Brancheforskydninger og vækstudsigter

Kapitlet er Formandsskabets indspark i debatten mellem vækstoptimister og pessimister. Kapitlet finder at Danmarks samlede produktivitetsudvikling ikke har været påvirket af brancheforskydninger fra brancher med høj produktivitet til brancher med lav produktivitet. Formandsskabet noterer, at dette formentlig skyldes at dansk økonomi er præget af en meget høj eksportandel og det fra brancher der netop er karakteriseret ved at være meget effektive. Formandsskabet vurderer, at det er sandsynligt at Danmarks vækst i fremtiden vil blive trukket ned af brancheforskydninger mod brancher med lav produktivitet.

I Landbrug & Fødevarer er vi vækstoptimister. Fødevareklyngens erhverv har historisk haft høj produktivitetsvækst og er særdeles eksportorienteret. I fremtiden ser vi et stort potentiale for digitalisering i fødevareklyngen. Digitalisering vil kunne styrke produktiviteten yderligere og forbedre konkurrenceevnen. Et lignende potentiale findes i en række andre eksporterhverv. Hvis det udnyttes, så kan det dæmpe brancheforskydningen mod erhverv med lavere produktivitetsvækst. Realisering af dette potentiale kræver dog til stadighed et fokus på at sikre, at de rette rammevilkår er til stede.

Dansk Erhverv

1. Konjunktur og offentlige finanser

Dansk Erhverv deler formandskabets vurdering af de kortsigtede konjunkturelle tendenser. Vi er dog bekymrede for kapacitetssituationen på arbejdsmarkedet. Uden yderligere reformer risikerer arbejdsmarkedet på 1-2 år sigt at blive udfordret af manglen på arbejdskraft. Vi mener, at formandskabet undervurderer denne risiko.

Dansk Erhverv mener ligeledes, at formandskabets skøn for produktivitetsvæksten frem mod 2025 er optimistisk. Vores bekymring bundet blandt andet i, at skønnet væksten i produktivitet bygger på et optimistisk syn på den fremtidige investeringsvækst – en optimisme vi ikke deler. Vi er i udgangspunktet enige i, at der aktuelt underinvesteres i dansk økonomi, men vi tvivler på, at forholdet mellem kapital og arbejdskraft genoprettes automatisk. Efter vores vurdering er der behov for politiske initiativer, som mindsker og fjerner de barrierer, der holder virksomhederne tilbage med hensyn til at investere, før potentialet kan forventes udløst. Dansk Erhverv mener, at formandskabet undervurderer de strukturelle faktorer, der holder investeringsaktiviteten tilbage.

Dansk Erhverv deler ikke formandskabets vurdering af udviklingen i lønkvoten. Inden for servicesektoren er lønkvoten høj, og der er ikke en faldende tendens.

Overordnet set deler vi vurderingen af, at der er potentiale for en højere forbrugskvote. Dog bør det noteres, at en eventuel fremgang ikke nødvendigvis kommer dansk detailhandel til gavn.

Dansk Erhverv finder det positivt, at formandskabet tydeliggør, hvad der ligger bag den forventede stigning i arbejdsstyrken. Vi er til gengæld bekymrede for, om allerede vedtagne reformer har den forventede effekt. Selvpensionering generelt set samt lav erhvervsfrekvens blandt ikke-vestlige indvandrere er udfordringer, som der endnu ikke er fundet løsninger på. Vi tvivler tillige på, at den gennemsnitlige arbejdstid kan forventes at stige så kraftigt som forudsat af formandskabet uden reformer.

Formandskabet bakker op om konkurrencerådets vurdering af, at der mangler konkurrence i realkreditsektoren. Formandskabet anbefaler i den sammenhæng, at man overvejer et direkte indgreb i prisdannelsen på markedet ved at lægge et loft på alle gebyrer bortset fra bidragssatsen. Dansk Erhverv deler formandskabets vurdering af, at der mangler konkurrence i realkreditsektoren. Vi bakker dog ikke op om et indgreb i prisdannelsen. Man bør i stedet fokusere på at fjerne såvel formelle som uformelle barrierer for konkurrence i sektoren.

Dansk Erhverv deler vurderingen af, at finanspolitikken er fornuftig afstemt efter de økonomiske konjunkturer. Dog havde vi gerne set en lidt større sikkerhedsmargin i forhold til risikoen for overophedning, hvilket med fordel kunne sikres ved lavere vækst i det offentlige forbrug end ellers planlagt.

Formandskabet mener, at det neutrale forløb for væksten i det offentlige forbrug er på 0,9 % om året frem til 2025. Dansk Erhverv mener, at vismændene undervurderer mulighederne for produktivetsforbedringer i den offentlige sektor. Produktivetsforbedringer kan sikre, at en lavere udgiftsvækst ikke medfører serviceforringelser. Det er uheldigt, at formandskabet overser, at der er forskel på udviklingen i de offentlige udgifter til offentligt forbrug, og udviklingen i den offentlige service. Et styrket samarbejde mellem den private og den offentlige sektor vil kunne være med til at sikre produktivetsgevinster i den offentlige sektor.

Formandskabet kritiserer regeringen for, at en del af reformfinansieringen kommer fra at forudsætte en lavere offentlig forbrugsvækst, end hvad råderummet tillader. Ifølge formandskabet kan regeringen efter 2021 ikke forpligte fremtidige regeringer, da disse ikke er omfattet af udgiftslofterne. Dansk Erhverv deler ikke denne kritik. Formandskabet kritiserer ligeledes regeringen for ikke at indregne dynamiske effekter af den lavere offentlige forbrugsvækst. Her mener Dansk Erhverv, at man skal erindre, at det offentlige forbrug ikke nødvendigvis kommer til at stige mindre end tidligere, hvis man inkluderer produktivetsstigninger i den offentlige produktion. Der er derfor ikke nødvendigvis dynamiske effekter af den lavere offentlige udgiftsvækst. Dertil skal bemærkes, at formandskabets egne analyser af de dynamiske effekter af offentligt forbrug viste, at effekterne var meget små og måske negative, hvis de overhovedet er målbare.

Dansk Erhverv mener, at erfaringerne fra den svenske hjemmeserviceordning er så gode, at det retfærdiggør en boligjobordning for serviceydelser. Ordningen kan efter Dansk Erhvervs opfattelse ikke ses som erhvervsstøtte, da gør-det-selv-arbejde og sort arbejde gør, at de forvridende effekter af beskattningen af denne type arbejde er særligt store. Vi ser dermed hjemmeserviceordningen som en ordning, der mindsker et konkret forvridningstab i økonomien. Dertil kommer, at ordningen kan have en positiv beskæftigelseseffekt for marginale grupper på arbejdsmarkedet.

2. Langvarigt offentligt forsørgede

Formandskabet konkluderer, at antallet af langvarigt offentligt forsørgede er faldet fra 440.000 personer i 2000 til 396.000 personer i 2016. Formandskabet konkluderer, at der bag faldet er to modsatrettede tendenser. Antallet af efterløns- og dagpenge modtagere er faldet – mens antallet af personer på fleksjob er steget. Dansk Erhverv glæder sig over faldet, om end der fortsat er alt for mange langvarigt offentligt forsørgede. Det er ærgerligt, at SU modtagerne ekskluderes fra analysen. Senere

års reformer har øget antallet af unge på SU, hvilket gør, at formandskabet undervurderer antallet af langvarigt offentligt forsørgede, når de ikke inkluderer SU modtagere. Vi deler dog formandskabets vurdering af, at reformer gør en markant forskel, og at reformer har været med til at sikre et fald i antallet af langvarigt offentligt forsørgede. De der berøres af reformerne flyttes ikke bare til andre offentlige ordninger, de kommer ud af overførselssystemet. Konklusionen bør inspirere til yderligere reformer.

Formandskabet finder, at sandsynligheden for at ikke-vestlige indvandrere bliver langvarigt offentligt forsørgede ikke påvirkes voldsomt under et konjunkturomslag. Dansk Erhverv finder konklusionen interessant, da det illustrerer, at konjunkturudviklingen ikke løser det grundlæggende strukturelle problem. Der er behov for reformer, som sikrer permanente fald i andelen af langvarigt offentligt forsørgede. Kapitlet tydeliggør med andre ord, at der både er grund til og behov for at fortsætte i reformsporet.

3. Brancheforskydninger og vækstudsigter

Dansk Erhverv kvitterer for formandskabets analyser, der kan hjælpe til at kaste lys over de underliggende faktorer bag vækstudviklingen i Danmark. Som formandskabet fremhæver, er det vigtigt at pointere, at når der konstateres Baumols syge i en given branche, så er det isoleret set ikke udtryk for andet end velfungerende markedsmekanismer. Omkostningssyge behøver altså ikke nødvendigvis være udtryk for markedsfejl, som eksempelvis manglende konkurrence og bør derfor ikke ud fra et fagøkonomisk perspektiv påkalde sig politisk fokus.

Dansk Erhverv finder overordnet kapitel 3 interessant, men mener ikke direkte kapitlet, som det ellers fremgår af sammenfatningen, i særlig grad bidrager til diskussionerne vedrørende den fremtidige teknologiske udvikling. Det kunne være interessant, hvis et kapitel i fremtiden kommer til at omhandle dette.

Forbrugerrådet Tænk

Pensionsområdet

Rapporten henviser (side 4) til pensionsaftalen, der blev indgået i juni 2017. Aftalen skal sikre en senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet ved at reducere samspilsproblemerne. **Forbrugerrådet Tænk** finder det vigtigt at få løst samspilsproblemerne for ikke at fjerne incitamentet til at spare op til pension. Samtidig deler **Forbrugerrådet Tænk** formandskabets bekymring for at komplicere pensionssystemet yderligere.

Forbrugerrådet Tænk finder det helt afgørende, at pensionssystemet og de enkelte pensionsordning/produkter gøres enkle og gennemsikrelige for forbrugerne. Det er

forudsætningen for, at forbrugeren kan træffe gode valg på et oplyst grundlag, herunder vælge de ordninger og produkter der er mest fordelagtige med hensyn til omkostninger og pris.

Forbrugerrådet Tænk skal som på tidligere møder pege på, at det er forbundet med ganske betydelige omkostninger for forbrugerne at placere deres formue i investerings- og pensionsprodukter, hvilket bl.a. udhuler de fordele, der ellers er, både for den enkelte og for samfundet ved, at forbrugerne sørger for opsparing til egen pension. Disse omkostninger kan løbe op i 2-3 % af den samlede opsparing årligt og består fx i administrationsgebyrer, provisionsbetalinger mellem banker og investeringsforeninger. En forskel på bare 1,0 % i højere omkostninger, igennem 30 år, betyder, at en forbruger (med rentes rente effekten heraf) vil kunne miste ca. 20 % af sin opsparing.

Det er således ikke kun samspilsproblemer, der kan gøre det mindre fordelagtigt at spare op til pension. Som vi tidligere har opfordret jer til, kunne det være oplagt, at Det Økonomiske Råd undersøger de samfundsøkonomiske og opsparingsmæssige virkninger af, at det er så dyrt at administrere og forvalte forbrugernes opsparing – som modsat jo giver en gevinst på flere mia. kr. årligt for den finansielle sektor.

Begrænset konkurrence i realkreditsektoren

Formandskabet gennemgår konklusionerne i Konkurrencerådet rapport: Konkurrencen på realkreditmarkedet (side 4, side 49 ff.). Rapporten kommer frem til en række faktorer, der begrænser konkurrencen. Samtidig konkluderes det i rapporten, at den begrænsede konkurrence har givet realkreditinstitutterne mulighed for at øge bidragssatsene. Formandskabet nævner, at det finder det vanskeligt at vurdere effekten af Konkurrencerådets anbefalinger til, hvordan konkurrencen kan øges.

Det Økonomiske Råds formandskab konstaterer dog, at det ikke kan udelukkes ”, at der opstår behov for at overveje yderligere tiltag, der styrker konkurrencen, herunder en mere direkte indgriben i prisdannelsen”. Formandskabet nævner eksplicit, at det kunne overvejes, om der kunne lægges et loft over alle gebyrer mv. bortset fra bidragssatsen. Det ville ifølge formandskabet øge fokus på én central parameter, nemlig bidragssatsen, som realkreditinstitutterne ville få øget incitament til at konkurrere om.

Som bekendt, har **Forbrugerrådet Tænk** i mange sammenhænge peget på problemerne ved de voldsomme stigninger i bidragssatserne. Den manglende konkurrence og stigende bidragssatser udgør en stort problem for danske forbruger og det danske samfund. Realkredit fylder meget i danskerne privatøkonomi og i samfundsøkonomien. Det er derfor meget problematisk, at konkurrencen er utilstrækkelig. Det betyder selvfølgelig for høje priser for forbrugerne. Men det betyder også tab af

vækst og velfærd. **Forbrugerrådet Tænk** synes, at formandskabet tanker om et loft over alle andre gebyrer end bidraget er interessant og bør overvejes.

Hertil kommer at omkostningerne ved at skifte realkreditinstitut er overordentlig høje. Det ser **Forbrugerrådet Tænk** som en af de helt afgørende faktorer, som begrænser konkurrencen. Også efter den mindre rabat på skifteomkostningerne ved bidragsstigninger, som blev indført (på kurtage og indfrielsesgebyret) for nylig.

Forbrugerrådet Tænk finder effekterne på konkurrencen og forbrugerbeskyttelsen af Formandskabets forslag om loft på andre gebyrer end bidragsatsen, Forbrugerrådet Tænks forslag om billigere skift af realkreditinstitut og Konkurrencerådets anbefalinger bør analyseres i sammenhæng. **Forbrugerrådet Tænk** skal derfor opfordre til, at der iværksættes en grundig analyse af effekterne af samtlige disse forslag. Denne analyse bør danne baggrund for de politiske beslutninger, der nødvendigvis må tages for at skabe den nødvendige konkurrence på realkreditmarkedet.

Herudover vil **Forbrugerrådet Tænk** også gerne tilføje den risiko, der er, når renten igen begynder at stige. Med de nuværende meget høje bidragssatser vil summen af rentestigningen oveni de høje bidrag betyde en markant højere boligudgift for mange nuværende og kommende boligejere, som kan kompromittere mange forbrugeres økonomi.

Stigende boligpriser, især i vækstkommuner (Århus og Københavns-området)

Det konstateres i rapporten, at der i de senere år, har været en meget høj vækst i huspriserne især i og omkring de større byer, og i særdeleshed i Århus og Københavnsområdet og omegn (side 25 ff).

Forbrugerrådet Tænk deler bekymringerne og finder det vigtigt, at der ikke opstår boligbobler, idet erfaringerne viser, at rigtig mange forbrugere kan komme i en privatøkonomisk klemme, fx med større gæld end ejendomsværdien (teknisk insolvens), når boblen brister.

Finanstilsynet har taget en række tiltag for at beskytte såvel forbrugerne som finansvirksomhederne mod risikable lån og boligboble i vækstområderne. **Forbrugerrådet Tænk** har sympati for sigtet om at forhindre bobler. **Forbrugerrådet Tænk** finder det dog vigtigt, at det sikres, at ældre og 1. gangs købere ikke rammes unødigt hårdt af disse tiltag. Fx har vi for nyligt påtalt den voldsomme indgriben i mange ældres livsvilkår, der finder sted, når/hvis det viser sig, at man alligevel ikke kan leve af den opsparing, man igennem sit livsforløb har foretaget i sin bolig.

CEPOS

Kapitel 1 - Konjunkturer og offentlige finanser

I år og næste år skønner vismændene, at væksten i BNP bliver på 2,3 pct., og væksten forventes herefter at udgøre godt 2 pct. frem til 2025. Vismændene vurderer, at der i de kommende år er udsigt til, at dansk økonomi får testet sin kapacitetsgrænse. Det forventes således, at BNP de kommende år kommer over det strukturelle niveau. Vismændene bemærker også, at indikatorerne på arbejdsmarkedet peger på et øget pres på arbejdsmarkedet. De konstaterer bl.a., at manglen på arbejdskraft i udvalgte brancher har været accelererende de seneste måneder, og at antallet af ledige stillinger har været støt stigende.

Vismændene gør opmærksom på, at pres på arbejdsmarkedet ikke er ensbetydende med overophedning. Hvis kapacitetsgrænsen fortsat testes på arbejdsmarkedet, vil det ifølge vismændene føre til et øget lønpres, der vil forværre konkurrenceevnen og dermed dæmpe efterspørgslen fra udlandet. Dermed mindskes presset på arbejdsmarkedet gennem økonomiens normale ligevægtsmekanismer, uden at det nødvendigvis medfører overophedning. Jeg er enig i denne betragtning. Det er vigtigt at undgå, at vi kommer tilbage til tidligere tiders fine-tuning og alt for diskretionære økonomiske politik. Faren kommer i øjeblikket måske ikke så meget fra finanspolitikken som fra tilfældig og uforudsigelig finansiel regulering.

Man må undre sig over, at vismændene ikke anbefaler nye arbejdsmarkedsreformer, der øger arbejdsudbuddet. Det ville øge økonomiens kapacitetsgrænse og vækstpotentiale. Hvis man ikke vil anbefale specifikke reformer, kunne man angive forskellige reformmuligheder, der kunne øge arbejdsudbud og kapacitetsgrænse. Fordele og ulemper ved disse reformer kunne så belyses. I de kommende år vil politikerne formentlig af Finansministeriet blive stillet over for et trade-off mellem finanspolitisk stramning eller arbejdsudbudsreformer. Også i den forbindelse er det relevant for politikerne at kende til reformmuligheder.

Vismændene vurderer, at finanspolitikken vil dæmpe aktiviteten de kommende år og reducere BNP-væksten med 0,3 pct. og 0,4 pct. i 2017 hhv. 2018. Vismændene vurderer i øvrigt, at finanspolitikken stramhedsgrad er passende i forhold til konjunktursituationen. Vismændene fraråder, at finanspolitikken lempes af hensyn til både budgetloven og konjunkturerne. I den forbindelse kunne vismændene gøre opmærksom på, at såfremt offentligt forbrug erstattes af lavere skat, så reduceres aktivitetseffekten ifølge DØRS' egne beregninger på kort sigt, ligesom det øger den strukturelle beskæftigelse på langt sigt.

Vismændene vurderer, at de offentlige finanser er sunde. Formandskabet vurderer, at det strukturelle underskud i 2018 vil udgøre 0,6 pct. af BNP, hvor underskuds-

grænsen i budgetloven udgør 0,5 pct. af BNP. I maj 2017 vurderede vismændene, at det strukturelle underskud ville udgøre 0,2 pct. af BNP. Vismændene vurderer ikke, at det større underskud skyldes ny politik, men tekniske forhold i konjunkturvurderingen. Finansministeriet vurderer det strukturelle underskud til at udgøre 0,3 pct. af BNP i 2018. Det er Finansministeriets vurdering, der er den afgørende i forhold til overholdelse af budgetloven.

Vismændene vurderer, at der er udsigt til en strukturel forbedring af den offentlige saldo frem mod 2025. I 2025 forventer man en offentlig saldo på 0,8 pct. af BNP (17 mia. kr.), mens regeringen i 2025 forventer en offentlig saldo på 0,0 pct. af BNP. Lægges vismændenes vurdering til grund, så udgør råderummet (til højere offentlige udgifter eller lavere skat) frem til 2025 ca. 49 mia. kr. (hvor regeringen ifølge vismændene budgetterer med et råderum på 32 mia. kr.). For et råderum på 49 mia. kr. kan der indføres en flad skat på 36 pct., såfremt hele råderummet anvendes på lavere skat. Nulvæksten i det offentlige forbrug ville betyde, at Danmark i 2025 ville have det 7. største offentlige forbrug som andel af BNP ud af 35 OECD-lande.

Vismændene skønner, at der i 2018 og 2019 vil være balance på den faktiske offentlige saldo (-0,1 pct. af BNP hhv. 0,0 pct. af BNP).

Vismændene gør opmærksom på, at regeringen ikke har indregnet dynamiske effekter af offentligt forbrug i sin skattereform. Når der ikke indregnes dynamiske effekter af ændringer i det offentlige forbrug, men af ændringer i skatterne, er der ifølge vismændene risiko for, at vurderingen af skattereformers arbejdsudbudsvirkninger og finansiering bliver skæve. Det skal her bemærkes, at de dynamiske effekter af offentligt forbrug kan være både negative og positive. Dette fremgik også af vismandsrapporten fra maj 2017. Så arbejdsudbudsvirkningen af VLAKs skattereform kan være overvurderet såvel som undervurderet. Det anbefales, at vismændene fremadrettet gør opmærksom på denne usikkerhed om ”fortegnet” på adfærdseffekten af det offentlige forbrug, og at fortegnet kan være forskelligt for forskellige former for offentligt forbrug. Finansministeriet har særdeles svært ved at beregne dynamiske effekter af offentligt forbrug, da der stort set ikke findes effektstudier på danske data. I det perspektiv er det fornuftigt at indregne en effekt på 0, når der regnes på ændringer i det offentlige forbrug.

Vismændene gør opmærksom på, at den seneste pensionsaftale gør pensionssystemet mere indviklet, hvilket jeg er enig i. Det nye fradrag er unødigt kompliceret (det afhænger af om man har mere eller mindre end 15 år til pensionsalder). Samtidig foretrækker vismændene, at topskatteydere ikke får et ekstra pensionsfradrag. Dette er et kritisabelt forslag fra vismændene. Hvis et ekstra pensionsfradrag på fx 15 pct. målrettes ikke-topskatteydere, svarer det de facto til en nedsættelse af topskatte-

grænsen med ca. 70.000 kr. for en person, der indbetaler 12 pct. af sin løn til pensionen. Følges vismændenes forslag, bliver skattesystemet endnu mere kompliceret, ligesom topskattegrænsen reduceres (hvilket reducerer arbejdsudbuddet).

Jeg er enig med i vismændene i, at det ikke er dokumenteret, at der er økonomisk belæg for en erhvervsstøtteordning som boligjobordningen, der nu af regeringen foreslås ændret til en hjemmeserviceordning.

Formandsskabet påpeger, at de voksende omkostninger for realkreditlåntagere kan skyldes både øget regulering og manglende konkurrence, hvilket jo imidlertid også i høj grad kan henføres til reguleringen. Det er svært at se, hvad der ellers skulle have ændret sig de senere år. Det er vigtigt at understrege, at regulering også har en omkostning. Samtidig kan der være grund til at stille spørgsmålstejn ved, om den finansielle regulering hænger tilstrækkelig godt sammen efter successive stramminger. Det eftersyn af den samlede finansielle regulering, som regeringen har annonceret i regeringsgrundlaget, bør gennemføres snarest, og før der kommer yderligere regulering til.

Formandsskabet påpeger, at reguleringen har øget egenkapitalen i den finansielle sektor. Det kan være udmærket, men det skal erindres, at når øget egenkapital medfører højere omkostninger, skyldes det i høj grad selskabsskatten og dens ekstrabeskatning af netop egenkapital. Det er en selvstændig grund til at få sænket selskabsskatten. Lavere selskabsskat aktualiseres yderligere af de mange nedsættelser i nøglelande omkring os.

Kapitel 2 – Langvarigt offentligt forsørgede

Vismændene konstaterer, at antallet af langvarigt forsørgede i 2016 udgør 395.000 personer svarende til 13,4 pct.point. Det er et fald på godt 1 pct.point siden 2000. Det største fald i andelen af offentligt forsørgede er sket for de 60-64 årige samt blandt indvandrere. Reformen af efterløn, integrationsydelse og kontanthjælp har medvirket hertil. Ufaglærtets forsørgelsesandel er steget siden 2000, hvilket ifølge vismændene kan skyldes, at flere og flere bliver uddannet, og de mindst ressourcestærke er de tilbageværende ufaglærte. Vismændene konkluderer, at ikke-vestlige indvandrere har en overnormal risiko for at være på overførselsindkomst i lang tid. Det samme gælder ufaglærte.

Vismændene foretager en gennemgang af undersøgelser af effekter på beskæftigelsen af at nedsætte/stramme offentlige overførselsindkomster. Vismændene konkluderer på den baggrund, at diverse konkrete reformer/stramminger af overførselsindkomster har haft positiv effekt på beskæftigelsen. Det drejer sig om dagpenge, start-hjælp, kontanthjælp, efterløn, førtidspension og sygedagpenge. Dette er i overens-

stemmelse med økonomisk teori, der tilsiger, at en lavere kompensationsgrad (i bred forstand) øger beskæftigelsen.

Vismændene indikerer, at der kan være mulighed for, at ydelserne er blevet så stramme for nogle grupper, at yderligere stramninger ikke vil have en effekt. Dette vurderer jeg som værende usandsynligt.

Da der er ca. 400.000 personer eller 13 pct. i den erhvervsaktive alder, der er langvarigt offentligt forsørgede, havde det være interessant, hvis vismændene havde skitseret en række reformer, der kunne nedbringe antallet af langvarigt forsørgede, og samtidig belyst fordele og ulemper ved disse reformer.

Kapitel 3 – Brancheforskydninger og vækstudsigter

Vismændene analyserer, om der er Baumols syge i den private sektor. Dvs. at sektorer, der har en lav produktivitetsvækst, kommer til at fylde mere og mere i økonomien. Vismændene finder, at det ikke har været tilfældet siden 1966. Vismændene forklarer det bl.a. med, at udenrigshandlen udgør en stor og stigende andel af dansk økonomi. Eksportsektoren afsætter på verdensmarkedet, hvor der er stort konkurrence- og prispres. Det tilskynder til høj produktivitetsvækst i eksportsektoren, herunder i industrien og landbruget.

Vismændene konkluderer også, at såfremt der havde været Baumols syge, ville det ikke være et problem, medmindre det skyldes markedsfejl eller politikfejl. Såfremt der er sådanne politik- og markedsfejl, anbefaler vismændene med rette at disse fejl bliver afhjulpet.

Vismændene skriver, at der de kommende år er risiko for Baumols syge. Set fra et vækstperspektiv bør man derfor fjerne politiske hindringer for produktivitet i f.eks. servicesektoren.

I Danmark med stor offentlig sektor er der desuden særlig risiko for, at Baumols syge vil drive de offentlige udgifter i vejret. Det taler for produktivitetskrav til den offentlige sektor samt at udnytte det betydelige potentiale ved konkurrenceudsættelse, herunder udlicitering. Højere produktivitet kan helt eller delvist erstatte den budgetterede vækst i det offentlige forbrug.

Finans Danmark

Konjunkturvurdering og finanspolitik

Finans Danmark deler grundlæggende formandskabets vurdering, at dansk økonomi aktuelt befinder sig en omtrent neutral konjunktursituation. Finans Danmark er enig med formandskabet i, at den planlagte finanspolitik passer til denne situation, hvor

vi er tæt på de strukturelle niveauer for BNP og beskæftigelse. Med risikoen for øget pres på især arbejdsmarkedet er det vigtigt, at finanspolitikken ikke lempes på kort sigt i forhold til det planlagte. Kravene til finanspolitikken skærpes yderligere af det ekstraordinært lave renteniveau.

Finans Danmark vil gerne kvittere for, at formandskabet har valgt at se nærmere på den historiske udvikling i renterne og udsigterne for renterne i de kommende år. I den forbindelse mener vi, at det også er vigtigt at være opmærksom på de risici, der kan være forbundet med forskellige renteforløb i takt med, at de ukonventionelle pengepolitiske tiltag på et tidspunkt skal ruller tilbage, og de udfordringer det kan give for den samlede økonomiske politik i Danmark.

Ser vi på vækstudsigterne på det lidt længere sigte, er formandskabet efter vores opfattelse fortsat noget optimistiske, hvilket bl.a. afspejler høje forventninger til udviklingen i det private forbrug i de kommende år.

Boligmarkedet

Formandskabet konstaterer, at boligpriserne i dele af landet er høje, ikke mindst i forhold til nyopførelsesprisen, men påpeger selv, at det skal ses i sammenhæng med det lave renteniveau. Formandskabet nævner i den forbindelse en risiko for uholdbare prisstigninger, ligesom der peges på risikoen for en boligprisbølge.

Finans Danmark deler formandskabets vurdering, at det lave renteniveau er en hovedforklaring på de aktuelt høje boligpriser i stadig større dele af landet, men at der ikke aktuelt er tegn på optræk til en boligbølge. I den nuværende situation med udsigt til lave renter en rum tid endnu er det imidlertid vigtigt at have skærpet opmærksomhed på, at danske familier ikke påtager sig risici, de ikke kan bære, når renterne på et tidspunkt vil stige og lægge et nedadrettet tryk på boligpriserne.

Derfor har Finans Danmark også støttet hensigten bag Det Systemiske Risikoråds henstilling fra foråret om et styresignal, der skulle bidrage til at dæmpe stigningerne i boligpriserne i storbyerne og sikre, at nogle husholdninger ikke blev for sårbare, når de købte en bolig, der medførte en høj gæld i forhold til deres indkomst. Finans Danmark indgår aktivt og konstruktivt i bestræbelserne på at finde en løsning, der understøtter denne hensigt samtidig med, at fleksibiliteten til at finde den rigtige finansieringsmodel til den enkelte husholdning ikke hæmmes unødigt. Vi lægger desuden vægt på, at et indgreb doseres rigtigt, så vi undgår en opbremsning på boligmarkedet. Indgrebet skal ses i sammenhæng med de mange indgreb, vi endnu ikke har set de fulde effekter af – herunder omlægningen af boligbeskatningen i 2021, som vil dæmpe prisudviklingen for især ejerlejligheder i de større byer.

Konkurrence i realkreditsektoren

Formandskabet bemærker, at realkreditinstitutterne de senere år har hævet såvel bidragssatser som gebyrer markant, idet de refererer til Konkurrencerådets rapport fra august 2017. Formandskabet vurderer, at manglen på konkurrence kan være en supplerende forklaring på de stigende bidragssatser, der skal ses i sammenhæng med andre forklaringer.

Finans Danmark savner, at formandskabet i højere grad anlægger eget syn på emnet med inddragelse af anden viden og konklusioner fra andre studier end Konkurrencerådets rapport alene. Fx har EU-Kommissionen for nylig dokumenteret, at Danmark målt på mobilitet inden for realkreditlån ligger helt i top i EU.¹ Desuden er det ikke kun realkreditinstitutterne, der konkurrerer på markedet for boliglån, idet banker og en nordisk aktør også yder boliglån i Danmark. Økonomisk logik tilsiger i øvrigt, at andre større udenlandske aktører i større omfang ville være gået ind på det danske marked, hvis indtjeningen var overnormal.

Formandskabet nævner, at man kan overveje at lægge et loft over alle gebyrer mv. bortset fra bidragssatsen. Det vil ifølge Formandskabet øge fokus på én central parameter, nemlig bidragssatsen, som realkreditinstitutterne ville få et øget incitament til at konkurrere om. Finans Danmark mener, at det er grundlæggende forkert at regulere priser på et frit marked. Finans Danmark savner endvidere begrundelser for, hvorfor formandskabet vurderer, at fokus på én central parameter nødvendigvis vil forbedre konkurrencen. Det er umiddelbart svært at finde belæg for dette synspunkt i den relevante faglitteratur. Den gældende konkurrencelovgivning synes også at have et andet udgangspunkt.

Landbrug

Formandskabet nævner behovet for en integreret regulering af landbruget, når det gælder erhvervets udledninger og påvirkning på miljøet. Finans Danmark er i den forbindelse meget optaget af, at vi finder en god balance mellem forudsigelige og konkurrencedygtige rammevilkår for erhvervslivet og hensynet til et godt og bæredygtigt miljø. Denne balance er vigtig, når formandskabet i sin kommende miljøøkonomiske rapport vil se nærmere på regulering af landbruget.

Pension

Finans Danmark støtter generelt tiltag, som kan øge incitamentet for flere grupper til at spare op gennem hele arbejdslivet, og som kan løse samspilsproblematikken mellem private pensionsopsparinger og offentlige ydelser. Vi deler formandskabets skepsis over for, om regeringens forslag løser samspilsproblemet i tilstrækkeligt omfang. Herudover mener vi ligesom formandsskabet, at det danske pensionssystem

¹ EU-Kommissionen, Special Eurobarometer 446, April 2016 (skift af udbyder af realkreditlån).

som udgangspunkt er komplekst, og at de seneste initiativer har været med til at øge kompleksiteten i systemet yderligere. Det er vigtigt med simple, men langtidsholdbare løsninger inden for pensionsområdet, således at borgerne sikres forudsigelige og stabile rammer, og der skabes tryghed om, at de midler, som bindes i en opsparing, ikke udhules i utide af nye regler.

Tema om brancheforskydninger og vækstudsigter

Finans Danmark vil gerne kvittere for analysen af branchesammensætnings betydning for den samlede produktivitet, som er et bidrag til forståelse af udviklingen i den økonomiske vækst og dermed vækstudsigterne på længere sigt. I den forbindelse ser vi frem til at følge arbejdet i Produktivitetsrådet, som over tid vil belyse de enkelte branchers produktivitetsudvikling.

FTF

Konjunkturvurdering og offentlige finanser

FTF har noteret sig, at formandskabet har opjusteret forventningerne til væksten i både 2017 og 2018 i forhold til forårsrapporten. Samtidig peger formandskabet på, at økonomien nærmer sig kapacitetsgrænsen, og der i forhold til finanspolitikken ikke bør ske lempelser. Det forandrer dog ifølge FTF's opfattelse ikke ved, at der i forhold til finanspolitikken og regeringens økonomiske planer stadig er tale om et valg mellem skattelettelser og velfærd. Råderummet bør ikke reserveres til skattelettelser på bekostning af væksten i det offentlige forbrug, hvor en vækstrate på 1,1 pct. ifølge regeringens 2025-plan skal til, for at kunne matche både demografi og velstandsudvikling. FTF har også noteret sig, at en lang række undersøgelser viser, at det er befolkningens ønske, at velfærden prioriteres før skattelettelser. Argumentationen om det øgede arbejdsudbud ved skattelettelser peger formandskabet jo også selv på er tvivlsom, idet finansiering ved offentlige besparelser kan påvirke arbejdsudbuddet ligeså meget, bare i modsat retning.

Formandskabet prognose viser, at der kortvarigt vil ske en overskridelse af underskudskravet på den strukturelle saldo i 2018, og der peges på en række problematiske forhold i beregningen af den strukturelle saldo. FTF er enig i, at anvendelsen af den strukturelle saldo, som er en konstrueret størrelse, kan give anledning til forhadte og uhensigtsmæssige tiltag i finanspolitikken. I forhold til kravene fra EU's Stabilitets- og Vækstpakke er underskudskravet i budgetloven unødigt stram, fordi kravet til budgetunderskud på den strukturelle saldo fastholdes på det niveau, der var relevant for dansk økonomi 2011, og ikke er tilpasset det til økonomiens faktiske udvikling og aktuelle niveau. FTF mener derfor, at man i forbindelse med revideringen af budgetloven i 2018, bør begrænse sig til at anvende MTO (Medium Term Objective) i forhold til kravet til den strukturelle saldo.

I forhold til pensionsområdet peger formandskabet på, at området er kompliceret og de nye aftaler fra foråret øger kompleksiteten. Det gør det svært for den enkelte at gennemskue, hvordan der ageres mest fornuftigt. FTF er enig i, at samspilsproblemet på baggrund af modregning i ydelserne bør adresseres. Hvis modregningen lettes vil flere få del i folkepensionstillæg, således at de samlede udbetalinger øges. Det kan være godt for den enkelte, men derved bliver de resterende midler til finansiering til fælles offentligt forbrug færre. Det skal ses i lyset af, at netop personer som modtager folkepension også er målgruppe for en række offentlige serviceydelser. Så medmindre der samlet tilføres flere ressourcer til den offentlige sektor, kan det blive et valg mellem offentlige ydelser i form af overførselsindkomst eller offentlig velfærdsservice. Det er en problemstilling, som bør stå klart for politikkerne.

Langvarigt offentligt forsørgede

FTF er tilhænger af et velfærdssamfund, der sikrer alle et acceptabelt forsørgelsesgrundlag under uforskyldt arbejdsløshed, sygdom og barsel, nedslidning og alderdom samt under uddannelse. Men et sådant velfærdssamfund forudsætter, at alle borgere bidrager på arbejdsmarkedet med det, de kan, og som deres evner rækker til. Derfor er FTF også tilhænger af en aktiv arbejdsmarkedspolitik, der har som formål at reducere antallet af indkomstoverførsler i den erhvervsaktive alder og antallet af langvarigt offentligt forsørgede.

FTF er enig i, at mange forhold påvirker antallet af langvarigt forsørgede, herunder især konjunkturudsving, befolkningens uddannelsesniveau, sundhedstilstand m.v. Derfor er det vigtigt, at en bred vifte af politikområder aktivt retter sig mod forhold, der kan nedbringe antallet af offentligt forsørgede.

Den direkte påvirkning af antallet af offentligt forsørgede er de seneste 20 år søgt reguleret via regler for indkomstoverførsler og ydelsesniveauer, hvor der er sket mange ændringer. Specielt de seneste 10 år er der gennemført en række reformer, der både forringer adgangen til indkomstoverførsel og ydelsesniveau. FTF har i forbindelse med flere af disse reformer taget afstand fra, at ydelsesniveauet i stigende grad bliver reduceret for de mest udsatte grupper i samfundet, som fx sygemeldte, kontanthjælpsmodtagere og modtagere af integrationsydelse.

Flere af disse reformer har øget både ulighed og økonomisk fattigdom, hvor en stigende del af befolkningen har en disponibel indkomst under den europæiske fattigdomsgrænse. Flere børn vokser derved også op under fattige vilkår. Fattigdom i et rigt land som Danmark bør ikke eksistere og fattigdom forsvinder ikke, selv om man afskaffer en fattigdomsgrænse.

Brancheforskydninger og vækstudsigter

FTF vil gerne kvittere for, at formandskabet igen laver analyser vedrørende produktivitetsudviklingen og betydningen for væksten. Det er et kompliceret område, og jo mere lys der kan kastes over udviklingen jo bedre. Imidlertid viser kapitlet også, hvor kompliceret det kan være at drage konklusioner om produktivitetsudviklingen og forskydningen mellem brancherne. Samtidig afspejler den svage produktivitetsudvikling generelt i de udviklede økonomier formentlig, at forbrugernes ønsker går i retning af produkter fra brancher, der traditionelt ikke har høj produktivitetsudvikling. FTF er enig med formandskabet i, at det ikke er tegn på at økonomien er ”syg”, og politiske tiltag bør ikke indrettes efter at undgå dette. Et andet aspekt som vil være interessant at undersøge er, hvorledes kvalitetsudvikling særligt i servicesektoren kan være vanskelig at måle, og hvilken betydning det har for det billede, der fremstilles af produktivitetsudviklingen i serviceerhvervene herunder den offentlige sektor.

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd

Konjunktur og offentlige finanser

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (AE) er enig i hovedtrækkene i prognosen. AE mener på linje med formandskabet, at der ikke er behov for at lempe finanspolitikken.

Formandskabets beregninger viser et strukturelt underskud i 2018 på 0,6 pct. af BNP. Dermed overskrides budgetlovens krav om tilladte underskud. Det er i modstrid til Finansministeriets beregninger, der kun viser et underskud på 0,3 pct. i 2018.

Den strukturelle saldo er blevet et helt centralt pejlemærke for den økonomiske politik. Derfor er det bekymrende, at der er så stor usikkerhed om et så centralt måltal.

På den baggrund anbefaler AE, at der nedsættes et udvalg med et bredt udsnit af eksperter fra både ministerier, Det Økonomiske Råd, universitetsverden og lignende. De skal søge konsensus om den bedste metode og tilgang og skal løbende vurdere den strukturelle saldo i lyset af nye informationer og tiltag. Ændringer skal dokumenteres, der skal argumenteres for, hvorfor der er ændret, og så der skal være adgang til modelapparatet. Beregningen af den strukturelle saldo er ikke en uskyldig regneøvelse. Det er det tal, som den økonomiske politik indrettes efter.

Langvarigt offentligt forsørgede

Formandskabet præsenterer en analyse af langvarigt offentligt forsørgede, som er personer, der har været på offentlig forsørgelse i fire ud af de seneste fem år.

Formandskabet finder, at andelen, der er langvarigt offentligt forsørgede i den erhvervsaktive alder, er faldet, men at der i 2016 fortsat er 395.000 langvarigt offentligt forsørgede personer. En undtagelse er blandt de ufaglærte med dansk baggrund, hvor andelen er steget. Formandskabet har ikke undersøgt, hvilken rolle uddannelse spiller, men efterspørger det i den forbindelse.

AE har foretaget et omfattende analysearbejde af, hvilke effekter uddannelse har på erhvervsdeltagelsen. Der kan f.eks. henvises til rapporten ”Uddannelse løfter beskæftigelsen for ufaglærte unge markant” (AE, maj 2017). Her vises det bl.a., at unge, der ikke har fået en uddannelse efter folkeskolen, vil få forbedret deres arbejdsmarkedstilknytning betragteligt med en erhvervsuddannelse i hånden.

Tilsvarende har analyser fra AE vist, at de unge, der i dag får en erhvervskompetencegivende uddannelse, både har større arbejdsmarkedstilknytning og større nettobidrag til de offentlige finanser end sammenlignelige unge uden uddannelse, jf. ”Uddannelse forlænger arbejdslevet med 35 procent” (AE, juli 2015).

Fokus i formandskabets analyse synes alene at være på ydelser og rettigheder. For at nedbringe antallet af langvarigt offentligt forsørgede bør der også fokuseres på en aktiv socialfaglig samt beskæftigelsesfremmende indsats.

Spørgsmålet er, om yderligere reformer og stramninger reelt påvirker arbejdsmarkedsdeltagelsen for gruppen af langvarigt offentligt forsørgede eller kun vil have konsekvenser for deres indkomst- og forbrugsmuligheder. Et eksempel herpå er kontanthjælpsloftet. Finansministeriet finder, at kontanthjælpsloftet har meget beskudne effekter på arbejdsudbuddet og beskæftigelsen. Samtidigt forventer regeringen, at antallet af fattige børn næsten vil blive fordoblet på grund af blandt andet kontanthjælpsloftet.

Særligt sagkyndig Torben M. Andersen

Dansk økonomi er nu endegyldigt ude af finanskrisen. Output-gabet lukkes, og der er udsigt til pæn vækst i årene fremover. For at sikre et stabilt opsving er det vigtigt – som påpeget af formandskabet – at finanspolitikken ikke ændres i ekspansiv retning, og der bør være opmærksomhed omkring mulige ubalancer på blandt andet boligmarkedet og arbejdsmarkedet.

Rapportens analyse af den strukturelle budgetsaldo viser, at saldoen i 2018 - opgjort efter Finansministeriets metode men med Økonomisk Råds forudsætninger - vil udvise et underskud på 0,6 % af BNP og dermed overskride budgetlovens underskudsgrænse på 0,5 %. Dette tilskrives i rapporten en ændret konjunkturvurdering. Analysen viser også et underskud på 1,1 % af BNP i 2017, som ikke kommenteres

nærmere. Set bagudrettet er der således en væsentlig overskridelse af budgetlovens budgetgrænse med mere end 0,5 procent point. På den baggrund kan det diskuteres, om det er uhensigtsmæssigt, at saldokravet er formuleret ”historieløst” alene på baggrund af forventninger til den strukturelle saldo inden budgetåret.

Det såkaldte råderum afhænger af forudsætninger om udgiftsudviklingen, der ligger ud over udgiftslofternes horisont, og er dermed afhængig af fremtidige politiske beslutninger. I teksten konstateres denne problemstilling, men i sammenfatningen problematiseres denne fremgangsmåde. Dette suppleres af kommentaren ” En politisk aftale, der finansieres ved lavere udgifter i årene efter udgiftslofterne, bør indeholde et klart defineret forløb for de offentlige udgifter”. Men dette udsagn fremstår ikke helt klart. Selv et defineret forløb vil afhænge af fremtidige politiske beslutninger. En annonceret med ikke besluttet fremtidig vækstrate for offentligt forbrug kan siges at udgøre et klart formuleret forløb. Det afgørende er, om den disciplin, der er lagt op til med budgetloven, reelt opblødes med den måde, råderummet defineres på.

Konjunkturkapitlet indeholder en interessant diskussion af årsagerne til det lave renteniveau. Afsnittet giver en vurdering af effekterne af en rentestigning. I den sammenhæng savnes en nærmere diskussion af konsekvenserne af en pludselig og større rentestigning. Det er et spørgsmål, om der som konsekvens af det lave renteniveau er opbygget risici, som vil materialisere sig, såfremt renteniveauet hurtigt ”normaliseres”.

I forhold til betydningen af de globale opsparingsbalancer savnes der en nærmere diskussion. I modsætning til hvad der kunne forventes, har vi set, at lande, der er blevet tættere integreret i verdensøkonomien, ikke har store opsparingsunderskud, hvilket har stor potentiel betydning for renteniveauet (kunne forventes i en situation med store investeringsmuligheder og stigende forbrug grundet økonomisk fremgang). Opsparingsudviklingen i især Kina er således en væsentlig faktor, der ikke omtales.

Det diskuteres, om det lave renteniveau kan skyldes en lavere risikoappetit hos investorerne. Denne diskussion er lidt uklar. Rentediskussionen er centreret omkring statsobligationer, men det lave afkast karakteriserer også andre finansielle aktiver. Aktuelt er det en bekymring, at investorer i ”jagten” på afkast påtager sig mere risiko f.eks. via såkaldte alternative investeringer. Diskussionen omkring risiko er lidt uklar, da de underliggende risikofaktorer ikke forsvinder (med mindre man anser, at vi står over for en meget sikker fremtid), og det derfor primært er et spørgsmål, hvem der bærer risikoen. Forhold der ikke diskuteres i afsnittet.

Grundlæggende teoretiske ræsonnementer knytter realrenteniveauet til produktivtetsudviklingen. Der er aktuelt en diskussion mellem ”pessimister” og ”optimister” vedr. produktivtetsudviklingen, jf. rapportens kapitel 3, som kunne give anledning til en nærmere diskussion.

Kapitel II behandler gruppen af langvarigt offentligt forsørgede og følger dermed op på analyser af det sociale sikkerhedsnet i tidligere rapporter.

Det er interessant (jf. Figur II.1), at antallet af offentligt forsørgede har været først stigende og siden faldende, samtidig med at beskæftigelsesraten (bortset fra konjunkturfluktuationer) har været stationær. Fluktuationerne i andelen på offentlig forsørgelse er større end fluktuationerne i beskæftigelsesandelen. Det rejser spørgsmålet, om Danmark skiller sig ud fra de fleste OECD lande ved, at de fleste uden beskæftigelse har ret til en social ydelse, og om det mest påfaldende er, at det sociale ydelsessystem er indrettet på en sådan måde, at det ikke har haft en afgørende negativ betydning for beskæftigelsesniveauet. I den sammenhæng kunne det være relevant at notere, at stigningen i antallet af ydelsesmodtagere frem til 1980'erne i stort omfang kan tilskrives, at kriterierne blev ændret, så flere blev berettiget til forskellige sociale ydelser. På det seneste har særligt ændringer i tilbagetrækningsregler bidraget til en stigning i beskæftigelsen og et fald i antallet af overførselsmodtagere.

Kapitlet indeholder mange interessante resultater. Betydningen af uddannelse fremstår særligt tydeligt, og kan påvirkes politisk. Analysen er fokuseret på de varige modtagere af offentlige ydelser. Det ville være interessant med en mere detaljeret analyse af overgangssandsynligheder (beskæftigelse – midlertidige ydelser – varige ydelser) for at få et klarere indblik i dynamikken. Dette ville også give et bedre billede af, om afgang fra modtagelse af en ydelse er ensbetydende med overgang til beskæftigelse eller selvforsørgelse. Det sidste spørgsmål er ikke nærmere diskuteret, men der synes i nogle tilfælde at være et stigende antal selvforsørgende, f.eks. blandt ikke-vestlige indvandrere. Udviklingen skal derfor også vurderes op imod de sociale- og fordelingspolitiske implikationer.

Det kunne endvidere være interessant med et mere eksplicit kohorteforløb. Som eksempel er der i 1996 indført en ungepakke (yderligere opstrammet i 2015), og det er et vigtigt spørgsmål om årgange under denne ordning i mindre omfang ender på offentlige ydelser end tidligere årgange. Intentionen med tiltagene var netop at mindske risikoen for varig modtagelse af offentlige ydelser. Tilsvarende gælder reformer af førtidspensionen, selvom erfaringsgrundlaget her er noget kortere.

Kapitel III præsenterer en analyse af såkaldt Baumol omkostnings- og vækstsyge. Her fremsættes en række vigtige og interessante spørgsmål. Analyserne rapporteret

er knyttet til den private sektor. Det kunne være interessant at inddrage en sammenligning til den offentlige sektor. Baumols omkostningssyge er en væsentlig problematik i forhold til velfærdsservice. I det omfang tilsvarende private serviceerhverv også har en lav produktivitetsvækst, sætter det diskussionen om mulighederne for effektiviseringer og produktivitetsstigninger i den offentlige sektor i perspektiv.

En række erhverv har iflg. Figur III.1 en negativ produktivitetsvækst over perioden 1966-2013. Det er meget påfaldende, da teknologiske tilbageskridt formodentligt kan udelukkes. Der kan være tale om mindre konkurrence, men det er måske mere sandsynligt, at der er sket fremskridt i den kvalitative dimension. Der savnes en nærmere diskussion af denne problematik, og dermed de underliggende data- og måleproblemer.

De grundlæggende empiriske analyser relaterer nominelle ændringer (priser og BVT) til ændringer i produktiviteten (reale forhold). Dette er problematisk. Økonomisk teori knytter relative priser til reale forhold. En branche med lavere produktivitetsvækst end andre brancher i økonomien vil således kunne have en stigende relativ pris. Den nominelle prisudvikling afhænger af den underliggende inflationsrate. Analyse af nominelle variable på reale variable er derfor grundlæggende misspecificeret. En konkret måde at anskueliggøre problemet på er, at der over sampleperioden (1996-2013) har været store ændringer i det underliggende inflationsniveau. I 1970'erne med høj inflation har det således været usædvanligt med deciderede reduktioner i den nominelle pris (relative prisfald har derimod ikke været usædvanlige), og omvendt i for eksempel årene efter finanskrisen med meget lav inflation. Det er således et spørgsmål om tidsvariationen rapporteret i f.eks. Figuren i boks III.4 i et betydeligt omfang afspejler forskelle i det underliggende inflationsniveau.

Et tilsvarende problem gælder i forhold til at estimere forbrugsandele, hvor disse alene knyttes til prisudviklingen. Forbrugsandele vil afhænge af de relative priser, og det er derfor uklart, hvorledes estimationerne skal tolkes.

Diskussionen omkring betydningen af international handel er ikke helt klar. Også her vil det være den relative produktivitetsvækst, der er af betydning. I det omfang der ikke er kontrolleret for produktivitetsvæksten hos konkurrentlande, er der uklart, hvad der kan konkluderes.

Særligt sagkyndig Mette Ejrnæs

Kapitel I: Konjunktur og offentlige finanser

I kapitlet om konjunkturer og offentlige finanser antages det, at den årlige gennemsnitlige arbejdstid vil stige frem mod 2025 med ca. 11 timer. Begrundelsen for dette er, at gennemsnitsalderen for beskæftigede gradvis vil øges, og fordi arbejdstiden i

det nuværende system er højere tæt på efterløns- og pensionsalderen. Det er dog højst usikkert, om dette vil fortsætte, når pensionsalderen øges. Det er ikke sikkert, at personer, som nu skal blive længere på arbejdsmarkedet (end de måske ville ønske), vil have en højere arbejdstid end gennemsnittet. Man kan også konstatere, at tilbagetrækningsalderen er steget siden 2008, og at man i samme periode har set et fald i den gennemsnitlige arbejdstid. Der er således ikke meget, som tyder på, at den gennemsnitlige arbejdstid vil stige.

Kapitel II: Langvarigt offentligt forsørgede

I kapitlet om langvarigt offentligt forsørgelse undersøges udviklingen i antallet/andelen af langvarigt forsørgede. Dette er et interessant kapitel, som behandler en vigtig problemstilling. Kapitlet giver en god deskriptiv analyse af gruppen af langvarigt offentligt forsørgede og beskriver, hvordan demografiske og uddannelsesmæssige forskydninger påvirker udviklingen. Kapitlet har særligt fokus på, hvordan andelen af offentlige forsørgede varierer med alder og herkomst. Det kan her undre, at man ikke også har opdelt på køn, da man kan forstille sig, at der også her kunne være interessante forskelle.

I kapitlet finder man, at der blandt ufaglærte er den største andel af langvarigt offentligt forsørgede, og det er også denne gruppe, hvor andelen er vokset mest i perioden 2000-2016. Formålet med analyserne i kapitlet er at identificere grupper i befolkningen, hvor der er potentiale for at øge erhvervsdeltagelsen. Set i det lys virker det underligt, at kapitlet slet ikke inddrager helbredsaspektet i analyserne. Forudsætningerne for at kunne øge erhvervsdeltagelsen er, at personerne reelt er i stand til at arbejde. Dette nævnes kun kort i rapporten, og der er ikke gjort noget forsøg på empirisk at belyse dette, selvom det ville være muligt her at anvende registerdata på baggrund af sundhedsydelse eller diagnosedata. Herved ville man kunne få et bedre billede af disse gruppers reelle muligheder for at arbejde. Det kan også tænkes, at gruppen af ufaglærte indeholder personer, som på grund af nedsat arbejdsevne ikke har kunnet gennemføre en uddannelse. Derfor er det ikke nødvendigvis, det at være ufaglært, som giver den forøgede sandsynlighed for langvarigt offentligt forsørgelse, men helbredet som både påvirker sandsynligheden for at gennemføre en uddannelse og sandsynligheden for at komme på langvarigt offentligt forsørgelse.

Det kunne også have været interessant med en mere dybtgående deskriptiv analyse af gruppen af langvarigt offentligt forsørgede f.eks. deres arbejdsmarkeds historik (har de tidligere haft et arbejde), deres familiemæssige forhold og geografiske spredning.

I gruppen af langvarigt forsørgede udgør førtidspensionister ca. halvdelen af gruppen. Dette er mennesker, som er tilkendt førtidspension pga. deres nedsatte arbejds-evne. Man kan derfor overveje, om denne gruppe reelt har mulighed for at arbejde. Analyserne giver heller ikke rigtig mulighed for at vurdere, om reformerne over perioden har haft en effekt. Det er derfor svært at vide, hvilke forhold som gør, at der er en voksende andel blandt de ufaglærte arbejdere på langvarigt offentlig forsørgelse.

Kapitel III: Brancheforskydninger og vækstudsigter

Kapitlet om produktivitetsvækst er interessant og indeholder en række gode analyser af begrebet ”Baumols syge”. Kapitlet redegør også fint for, at ”Baumols syge” ikke nødvendigvis er et problem, der kræver handling, og det kan derfor være forfejlet at mene, at et fald i produktivitetsvæksten er et udtryk for markedsfejl eller politikfejl. Dekomponeringen af timeproduktiviteten viser en stigende tendens til, at brancheforskydninger vil påvirke den gennemsnitlige timeproduktivitet negativt, og det er forventeligt, at denne udvikling vil fortsætte.

De empiriske analyser tyder på, at der er omkostningssyge i dansk økonomi. Analyserne finder også noget overraskende, at de brancher, som er præget af højproduktivtetsvækst, har lav timelønsvækst. Det er ikke oplagt, hvorfor der er denne sammenhæng, eller hvorfor arbejdskraftens kvalifikationer kan påvirke det resultat. Dette kunne være interessant at få uddybet.

Det ville også være interessant at vide, om disse resultater er robuste over for andre estimationsmetoder. Alle korrelationerne i analyserne af Baumols syge (tabel III.1) er hovedsagligt baseret på tværsnitsvariation (altså variation mellem brancherne) i stedet for variation inden for hver branche over tid. Hvis der er særlige forhold, som gør sig gældende for nogle brancher f.eks. arbejdskraftens sammensætning, vil man ikke kontrollere for dette. I baggrundsnotatet for kapitel III angives, at grunden til, man ikke har lavet en panelanalyse, er, at der er dynamiske effekter. Der findes dog estimationsmetoder, som kan anvendes i dynamiske modeller. Problemer med dynamiske effekter vil også give problemer for tværsnitsanalyserne, fordi der her kan være feedback effekter.

Særligt sagkyndig Helena Skyt Nielsen

Efterårets rapport indeholder nogle interessante analyser, som giver et vigtigt bidrag til den økonomisk-politiske debat. Rapporten behandler blandt andet langvarig offentlig forsørgelse.

Kapitel II – Langvarigt offentligt forsørgede

Kapitlet beskriver udviklingen i andelen af befolkningen, som er langvarigt offentligt forsørgede. Det undersøges, hvordan udviklingen afspejler gennemførte reformer og ændringer i befolkningssammensætningen på alder, herkomst og uddannelse. Kapitlet er informativt, selvom det kun indeholder simple beskrivende analyser. Det efterlader dog også nogle vigtige åbne spørgsmål.

Først og fremmest savnes en forklaring på, hvorfor andelen af langvarigt offentligt forsørgede er steget blandt den store gruppe af ufaglærte med dansk baggrund, ligesom der også savnes forslag til tiltag, som kan bringe disse mennesker ud af langvarig offentlig forsørgelse.

De danske administrative registre gør det muligt at beskrive udviklingen i sammensætningen af gruppen af ufaglærte med dansk baggrund, fx i form af deres uddannelseshistorie, kriminalitetshistorie, familiebaggrund, familiesituation og mental- og fysisk sundhedstilstand. Det ville have været ønskværdigt, om man havde forsøgt at undersøge, om den lidet favorable udvikling skyldes selektion, som det antydes flere steder i kapitlet.

Desuden ville man have kunnet belyse, hvilke karakteristika gruppen af ufaglærte i langvarig offentlig forsørgelse i 2016 har, og hvilke kompetencer de mangler. Er det faglige eller ikke-faglige/socialt kompetencer, de mangler? Baseret på nyere forskning må man formode, at en del af personerne mangler ikke-faglige kompetencer, og man ville i så fald skulle flytte fokus fra uddannelse til ikke-faglige kompetencer.

Hvis man havde undersøgt sammensætningen af gruppen af ufaglærte nærmere, ville man have kunnet bidrage til en central økonomisk-politisk debat. Flere toneangivende debattører har stillet spørgsmålstejn ved, om nye arbejdsmarkedsreformer fortsat kan forbedre arbejdsmarkedsdeltagelsen, eller om andelen af offentligt forsørgede i visse grupper er på et niveau, der afspejler deres manglende arbejdsevne.

Et andet åbent spørgsmål, som læseren efterlades med, drejer sig om sammensætningen af grupperne med anden herkomst end dansk. Der savnes en redegørelse for, hvordan sammensætningen har ændret sig. Både i form af sammensætning på oprindelsesland og på indvandringsårsag. Det ville have været naturligt at forbinde analyserne i kapitlet med resultaterne i rapporten fra foråret 2017, som netop beskrev udviklingen i indvandringen til Danmark.